

DISPUTATIONIS
DE
CRIMINE BIGAMIÆ

PRÆFAMEN.

Ostquam summario studii mei cursu ad metam perducto pleniora ac intimiora jurisprudentiæ alibi ab iis, quibus obsequio adstrictus sum, juberer imbiberere, nolui nec potui insalutato, quod ajunt, hospite hinc discedere, quin studiorum potius rationem reddere iis, quarum interest non frustra me hic delituisse, constitui, idque per discursum juridicum sub patrocínio ejus, quem hæcenus Præceptorem atque Manuctorem fidelissimum secutus & veneratus sum, imo semper venerabor. Et de argumento quidem mihi sollicito ipse, quem modo memoravi, Præses honorandus suppeditavit quæstionem DE PRÆSCRIPTIONE BIGAMIÆ. Quam dum pro viribus elaborare aggredior, ecce, quæ de crimine bigamiæ in genere præmittenda videbantur decisioni quæstionis, tot chartarum spatia præter opinionem impleverunt, quot ad disputationem videbantur sufficere. Mutavi igitur consilium, atque quæstionis de præscriptione bigamiæ definitionem peculiari dissertationi reservandam esse censui, quam, si Deus non prohibuerit, exhibeo proxime.

SUMMARIÆ.

Bigamia synonymum §. 1. quomodo differat a secundis nuptiis? §. 2. Secundarum nuptiarum licentia §. 3. Bigamia vel virilis vel muliebris, §. 4. Bigamie definitio §. 5. An bigamia sit crimen? §. 6. Prasupponitur distinctio legis in divinam & humanam §. 7. Conferuntur inter se subdivisiones legis divine in moralem, ceremonialem & forensem: item in naturalem & positivam §. 8. A principio cognoscendi & objecto reali divisio in naturalem & positivam desumpta est §. 9. Recta ratio est principium legem naturalem cognoscendi §. 10. Objectum Legis Nat sunt actiones socialitati hominis necessario convenientes vel repugnantes §. 11. Principium cognoscendi legem positivam est promulgatio divina §. 12. Objectum legis positivæ sunt actus nec repugnantes socialitati hominis nec necessario convenientes §. 13. Jus naturale est immutabile & indispensabile, jus positivum contra §. 14. Juris naturalis divisio, & utrum a jure gentium specie differat? §. 15. Jus positivum divinum vel datum fuit humano generi vel populo Judaico. §. 16. Illud post hominem conditum & post diluvium fuit publicatum §. 17. Ejus tria requisita, ubi de septem præceptis Noachidarum §. 18. Hoc vel ceremoniale vel forense §. 19. Conferuntur lex moralis, lex naturalis & decalogus §. 20. His præmissis proponuntur variae doctõrum sententiæ de questione quale crimen sit bigamia? §. 21. Afferitur bigamiam utramque & jure divino & humano esse prohibitam §. 22. neutram tamen cum jure aut equitate naturali pugnare §. 23. neque virilem §. 24. neque muliebrem §. 25. Respondetur dissentientibus §. 26. --- §. 37. Ultraque bigamia pugnat cum institutione conjugii primæ, quæ legis universalis vicem obtinet §. 38. --- §. 45. Dissensus Scholæ Schammæanæ & Hillelianæ circa causas repudi & sensum vocum ערות רבר. §. 39. Disquiritur de opinione Scholæ Schammæanæ pro Lightfooto contra Seldanum, §. 40. Exponitur disputatio Christiani cum Pharisæis de licentia divortii §. 41. Examinatur distinctio inter essentialia conjugii & accidentalia, & an personæ earumque numerus ad causas internas spectent, nec ne? §. 42. Ostenditur per interpretationem doctrinalem, bigamiam pugnare cum institutione conjugii §. 43. Respondetur ad instantias adversariorum §. 44. Idem ostenditur ex interpretatione authentica Christi §. 45. Mores gentium circa bigamiam §. 46. Prohibitiones juris Romani §. 47. Canonici, Imperialis & Saxonici §. 48. Absque dolo crimen bigamiæ non contrahitur §. 49. Incurrunt hoc crimen

men masculi & feminae §. 50. Forma hujus delicti consistit in tribus §. 51. (1) ut bigamus habeat conjugem supersitem, unde excluditur persona soluta nisi bigamo nubat §. 52. Quid de sponso aut sponsa sentiendum §. 53. Quid de conjugem per divortium aut saltem quoad thorum & mensam separata? §. 54. Quid si primum matrimonium nullum sit? §. 55. (2) ut bigamus alteri se carnaliter associet, unde bigamus non est, qui saltem sponsalia contraxit, etiamsi benedictio sacerdotalis sit secuta §. 56. (3) ut bigamus alteri se jungat tanquam conjugi, quo differt bigamia ab adulterio strictè accepto §. 57. Non tamen differt toto genere ab adulterio §. 58. Explicatur constitutio criminalis art. 121. §. 58. 59. Bigamia est majus delictum adulterio strictè accepto §. 60. An bigamia sit, si quis cum alia sponsalia contraxit, eique se miscuit? §. 61. An bigamus sit, qui secundum matrimonium contraxit, quod est ipso jure nullum? §. 62. Pœna bigamiæ de jure divino §. 63. de jure Romano §. 64. --- 71. Disputantur adversus Theodoricum. Exponitur l. 12. §. fin. de accus. §. 66. item l. 30. §. 1. C. de adult. §. 67. & l. 2. C. Theod. eod. tit. §. 68. Pœna bigamiæ Jure Canonico §. 72. Imperiali & Saxonico §. 73. Quomodo bigamia ab aliis genibus punita sit §. 74. An dispensari possit in hoc crimine saltem quod pœnam §. 75. Conclusio §. 76.

§. I.

Bigamiæ vocem in Titulo pro Polygamia elegimus, et si communiter utrumque vocabulum synonymice usurpari soleat, non quod huic sententiæ contradicere velimus, sed quod observare nobis licuerit, JCrts, dum de crimine hoc loquuntur, magis bigamiæ termino, uti Theologos & Scriptores morales magis polygamia voce delectari. Quæ admodum autem polygamia ex usu communi sub arbitrio suo bigamiam amplectitur, ita bigamiam hic cum JCrts tam late supponimus, ut & consociationem cum tribus conjugibus aut pluribus denotet. Quod eo magis nobis licebit, quominus Æthiopum hodiernorum seu Abassienorum mores bigamos tolerantium, trigamos vero excommunicantium a) apud nos usurpari sueverunt, quamvis illam quæstionem hic non discutiamus: utrum trigami æquali cum bigamis pœna sint afficiendi? definiendam quippe inferius b).

A 3

a) Vid.

a) Vid. *Roffai Religion der Welt. Sect. 3. p. m. 127.* b) §. 70. Vid. *in: serim Menoch. de A. I. Q. casu 420. n. 98. & 101.*

§. 2. Uterius quamvis bigamia vi vocis nihil aliud sit quam binarum nuptiarum celebratio seu duplex matrimonium, adeoque si derivationem Grammaticam respicias, inter bigami- am & secundas nuptias nulla intercedat differentia, præprimis cum & ex usu juris hi termini promiscue usurpentur, a) & nomine secundarum nuptiarum omnes eæ, quæ post primas contrahuntur, insigniri soleant, tertiæ etiam & quartæ, aut ulterius; idem tamen usus JCorum hæc duo iterum distinxit, ut fere, dum secundarum nuptiarum nomen audiamus, intelligamus nuptias, defuncto conjugè iteratas b), sub bigamiæ vero vocabulo concipiamus adjectionem alterius conjugis superstiti conjugii factam. c). Unde non e re visum fuit, distinctionem bigamiæ in simultaneam & successivam, communiter alias a Doctõ- ribus tradi solitam, prolixè hic inculcare, cum ex dictis facile appareat, nos de bigamia, quæ simultanea vocatur, esse acturos.

a) *Argumento Rubr. extr. de bigamis non ordin. juncta Rubr. ibid. de se- cund. nupt.* b) *arg. Rubr. Cod. & extr. de secund. nupt.* c) *con- tra significationem d. rubr. X. de bigam. non ordin.*

§. 3. Accedit, quod criminis terminus in titulo bigamiæ appositus facile indicet, bigamiæ simultaneam disserta- tionis argumentum fore. Nam successiva ista bigamia, etiam si per antiquos hæreticos Montanistas, Cataphrygas, Catharos aliosque oppugnata fuerit, quid, quod & ab ipsis Ecclesiæ Patri- bus quibusdam, Tertulliano, Ambrosio aliisque non multum commendata a); Jure divino tamen non solum permessa b) sed & hodie apud nos Protestantes etiam Clericis eadem est indul- ta. Quod autem antiquitus a quibusdam statutum fuit, secun- dis nuptiis non esse benedicendum c), non eo trahendum est, quasi easdem pro illicitis habuerint, sed quod putaverint, benedictionem semel factam iterari non debere, & personam quæ bigamo se jungat, benedictionis jam alteri semel collatæ parti- cipem fieri d).

a) *Vid. Everb. Speckh. cent. 2. cl. 2. qu. 1. Joach. Hildebrand. de nupt. vet. Christian. p. m. 8. seqq. quanquam idem p. 11. seqq. sententiam patrum*

in

in mitiorem partem explicet.   *b) 1 Cor. VII, 39.*   *c) cap. 1. de secund. nupt.*
d) cap. 3. eod. Menoch. de A. F. Q. cas. 417.

§. 4. Porro cum ad nuptias mas & fœmina requiratur, inde & bigamia ista simultanea secundum diversum respectum contrahentium communiter in eam, quæ masculus unus plures ducit uxores, & eam, qua una fœmina, pluribus nubet maritis, dispescitur. Utraque hujus loci est. Priorem in posterum brevitaris studio appellabimus virilem, posteriorem fœmineam & muliebrem.

§. 5. Dum hætenus paucis in tollenda vocis ambiguitate fuimus occupati, sponte simul ex dictis nobis nascitur bigamiæ definitio, quod sit *Crimen a), qua quis conjuge superstite conjugem sibi conjunctione carnis associat b).* Sed consideremus hujus definitionis membra distinctius.

a) Vid. §. 3.   *b) vid. §. 2.*

§. 6. Et quidem criminis voce, quam generis loco posuimus, in lata significatione utimur pro quovis delicto *a)*. Delictum autem cum sit factum contra legem; inde initio statim dispiciendum: *An bigamia cum lege & qua pugnet?* Quod eo magis discussisse opus erit, quo minus hæc controversia inter Doctores adhuc dum est composita. Sed antequam istud fiat, pauca de divisione legis per modum indicis quasi præsupposuisse necessum.

a) vid. l. 31 in fin. de V. S.

§. 7. Ubi de illo quidem nulla lis moveretur, legem (quam definimus esse jussum imperantis subditos obligantem, ut secundum istum jussum actiones suas componant) intuitu autoris dividi in divinam & humanam. At in subdivisione legis divinæ mirum quantum scriptores discrepant.

§. 8. Nam hic duæ potissimum distinctiones eminent, quarum una lex divina dicitur esse vel moralis vel ceremonialis vel forensis, altera eadem in naturalem & positivam dispescitur. Et inculcantur equidem divisiones istæ, dum adhuc in trivio versamur, nihilo tamen minus in explicatione earundem & inter se comparatione Maximi Viri quandoque colliduntur. Quamvis enim istud constet, ceremonialem & foren-

sem esse leges positivas, circa moralem tamen non omnia sunt plana. Utrum ista cum naturali simpliciter converti debeat? An decalogus ubique præcepta naturalia exhibeat? An præter Decalogum nulla in SS. literis extent præcepta moralia? & quæ sunt quæstiones similes.

§. 9. Nos sententiam nostram brevissimis exponemus per positiones sequentes: I. *Fundamentum divisionis legis divinæ in naturalem & positivam est desumptum a principio cognoscendi & objecto reali.* Utriusque enim idem est autor Deus, unde ratione efficientis causæ inter utramque legem differentia non est. Quod in tantum asserimus, ut nec in ipso Deo sanctitatem summam ab ejusdem eminenti sapientia & voluntate fecernamus, aut unum horum attributorum antecedenter ad alterum ratione influxus legem naturalem aut positivam concipiendum esse opinemur. Debet enim & conceptus noster de Deo ita comparatus esse, ut in eo nulla imperfectio involvatur. At prius & posterius imperfectionem aliquam arguit & de eo quod æternum est, prædicari nequit. Porro etsi non pauci legem naturalem a positiva ratione objecti personalis etiam fecernant; ut illa omnes homines obliget, hæc vero populo Judaico solum lata sit, tamen hanc differentiam non esse adæquatam, mox a) videbimus.

a) *infr. §. 16.*

§. 10. II. *Principium cognoscendi legem naturalem est ratio.* Est enim cordibus hominum inscripta lex ista, ut & gentiles, quæ legem positivam non habent, natura faciant ea, quæ legis naturalis sunt a).

a) *Rom. II. v. 14. & 15. Adde B. Scherz. System. Theol. Loc. 9 §. 12.*

§. 11. III. *Objectum legis naturalis sunt actiones cum communi natura hominis rationali & sociali necessario convenientes aut eidem repugnantes.* Priores præcipiuntur a lege naturali, posteriores prohibentur. Cum enim jus naturæ, ut omnis lex, sit norma actionum humanarum, necessario sequitur, normam hanc hominis essentiæ ac rationi non posse adversari. At natura hominis rationalis simul & socialis est, id quod de statu post lapsum forte non est dubium, cum rationem humanam ne quidem

quidem sine societate, tantum abest, ut absque socialitate illam concipere valeam. Sed & in statu integritatis socialitatem inculcat sapientissimus Creator; non esse bonum hominem esse solum ^{a)}, hꜛud dubie non solum ad naturam hominis animalem, quam cum bestiis communem habet, sed vel maxime ad rationalem respiciens. Uti igitur ad omnem legem requiritur, ut ne cum hac socialitate pugnet, ita in specie lex naturæ, quoniam ex dictamine rectæ rationis cognosci debet, non circa quasvis actiones, socialitati non adversas, utpote quæ infinitæ sunt, versatur, sed circa istas saltem, quæ *necessariam* quandam convenientiam aut repugnantiam cum natura hominis rationali habent. Ejusmodi enim actiones ratio hominis etiam citra promulgationem sibi præceptas a Deo aut veritas intelligit, cum Deus, sive eum tanquam sapientissimum sive tanquam sanctissimum aut justissimum concipias, non possit non illa media, quæ necessario naturam hominis rationalem ac socialem conservant, jubere, & quæ eandem destruunt, homini interdicere. Si enim secus foret, vellet hominem esse insociabilem, si insociabilem vellet, vellet simul esse irracionalem: at homo irracionalis contradicção est & non ens. Voco autem convenientiam necessariam eam natura hominis sociali, quoties actionis omisio humano generi indulta socialitatem ita turbat, ut per necessariam consequentiam inde oriatur bellum omnium contra omnes; uti repugnantiam, quoties actionis licentia idem monstrum producit.

a) Genes II, 18. vid. ibi Pererius.

§. 12. IV. *Principium cognoscendi legem positivam est promulgatio divina a)*. Non cognovissem, inquit Apostolus b) rationi meæ relictus, concupiscentiam esse peccatum, nisi lex divina positiva, dixisset, non concupisces. Hic tamen probe notandum venit, etsi sine promulgatione divina hæc lex notitiam hominis effugiat, id tamen valere saltem quod primam originem. At propagatio ejusdem & extensio per traditionem humanam aut consortium ac conservationem etiam ad illos procedere potuit, qui promulgationem divinam vel non agnoscunt, vel quibus etiam lex positiva plane non fuit lata. Et hoc quidem eo accuratius

B

obser-

observari debet, quo sæpius scriptores in ostendendo: aliquid jure naturali prohibitum esse momentum non minimum in consensu gentilium ponere solent. Uti vero per consensum ejusmodi solum neque injustitia actionis neque justitia demonstrari potest c), sic in specie, quod jus naturæ concernit, non potest inferri: Gentiles hunc actum pro nefario judicant, ergo idem lege naturali prohibitus est. Gentiles enim isti, qui in subsidium vocari solent aut Græci sunt, aut Romani. At Romani leges suas a Græcis acceperunt, d) Græcorum vero Philosophi, uti multa a Mose mutuati sunt e); ita legislator eorum Solon ex Ægypto multas leges Athenas transportavit f). Ægyptii autem rudimenta suarum legum acceperunt ab Hebræis g). Facit huc Licinii Kuffini collatio legum Judaicarum & Romanarum, in qua legum Gajii, Ulpiani, Pauli, &c. & constitutionum Imperatorum Gentilium harmonia potissimum cum jure Mosaico forensi, quod haud dubie positivum est, instituitur.

a) *Conf. Dn. Osiandr. ad Grot. l. 1. 15 obs 1. p. 241.*

b) *Rom VII, 7. ubi*

de concupiscentia agitur, cujus vinculos ex lege natura cognosci nequit, verba B. Schertz. System. Theol. Loc. 7. § 9. p. 54. lit. β.

c) *per ea quæ habet Magnif. Ziegl. ad Grot. proleg. n. 40.*

d) *l. 2. §. 4 de O. J.*

e) *vid. Horn. Histor. Philos. lib. 3. cap. 1. p. 138. Clem. Alex. passim, in-*

primis lib. 1. 2. Strom. Alsted. Thes. Chronol. cap. 49 & 50.

f) *Al-*

sted. d. l. cap. 45. p. m. 457.

g) *Alsted. d. c. 45. p. 455.*

§. 13. V. *Objectum legis positivæ sunt actiones naturæ hominis rationali & sociali neque repugnantes, neque necessario convenientes.* Consistunt igitur quasi in medio, ita ut, sive omittantur, sive committantur, neutro modo socialitas humana turbetur, aut belli omnium in omnes detur occasio, unde etiam ratio sibi relicta non poterit argumentatione quadam assequi, utrum ex duobus actibus ejusmodi contradictoriis, an forte neutrum Deus hominibus præcipere aut vetare voluerit. Solet autem alia distinctio ista legis utriusque divinæ ab objecto defumta a Scholasticis communiter ita efferi: Objectum juris naturalis esse actus per se ac sua natura & antecedenter ad voluntatem divinam honestos vel turpes, juris positivi vero actiones indifferentes; item: obligationem in jure naturali ex ob-

jecto

jecto diffundi in præceptum, in jure positivo contra ex præcepto tendere ad objectum a). Quarum locutionum, si is est sensus, quem hæctenus exposuimus, re ipsa iidem nobiscum conveniunt. A terminis tamen ipsis abstinere malumus, tum ob rationem superius expositam b), tum quod actus turpes illos esse opinemur, qui sunt contra voluntatem legislatoris c), tum quod obligationem veram sine voluntate legislatoris non concipi posse putemus, tum denique, quod omnes actus sua natura, hoc est, abstrahendo a circumstantiis moralibus d), indifferentes statuamus.

a) *Conf. qua habet Grot. de J. B. & P. l. 1. c. 1. §. 15. & ibi Dn. Osiand. obs. 1. p. 240. seq.* b) §. 9. adde Dn. Kulpif. Colleg. Grot. disp. 1. ad cap. 1. tb. 6. c) *consentit Apostolus peccatum per devotum definiens.* d) *unde frustra objicitur blasphemia, adulterium, furtum, quoniam hæc nomina notant actiones conjunctas cum circumstantiis moralibus. Actiones autem Physicæ & in sua natura considerata sunt in blasphemia elocutio verborum blasphemorum, in adulterio conjunctio maris & feminae, in furto extensio manus ad rem, quas indifferentes esse nemo negaverit.*

§. 14. VI. *Jus naturale nec mutari potest nec dispensari, ut jus positivum & mutationem & dispensationem recipit, sed saltem a Deo a).* Fluit hæc differentia ex duabus istis, quas hæctenus exposuimus. Intelligimus vero per dispensationem cum unanimi Theologorum & Juristarum Schola ejusmodi actum legislatoris quo declaratur, actionem subditi, ratione cujus dispensatur spectare quidem ad mentem & sententiam legis, sed certa de causa tamen a legis efficacia debere eximi. Unde qui statuunt, dispensabilem esse naturæ legem, dispensationem autem definiunt, quod per eam declarat legislator actionem inferioris sub mente legis non comprehendendi, saltem in terminis ludunt, confundentes videlicet dispensationem cum interpretatione restrictiva. Quamvis autem lex positiva & mutationi & dispensationi subjaceat, propterea tamen voluntas divina non est mutabilis, sed cum in Deo omnia ejus attributa sint æterna, item quoque ab æterno præscivit causas mutationis aut dispensationis extituras esse decrevit.

a) *B. Scherz, D. Loc. 9. §. 9. p. 266.*

§. 15. VII. *Jus naturale omnes homines obligat, nec facile divisionem recipit, nisi id forte in naturale in specie sic dictum & Gentium jus distinguere velis.* Prius fuit iterum ex positione tertia, quia omnes homines rationales sunt & sociales. Posterius quod attinet, malumus jus Gentium speciem juris divini naturalis constituere, secuti hac parte, ut sapius alias, illustrem Pufendorfium a), quam cum Grotio b) & qui hac assertionem latius propugnavit, alio viro celeberrimo c) istud ad jus positivum & quidem humanum referre. Quemadmodum enim uterque horum jus gentium, qua facultatem denotat, aut mores variarum gentium, cum lege gentium quæ proprie hujus loci est, miscet, ita in specie vir ille Celeberrimus, qui non solum suam sententiam confirmare, sed & simul Dn. Pufendorffii & nostram opinionem destruere nititur, potissimum duabus hypotheseibus dissertationem suam superstruxit, quarum prior est; *Jus gentium non esse proditum istius modi legibus quæ a superiore sunt condita sed lege pacti d).* Posteriori vero; *Causam remotam obligationis in utrisque generis legibus esse jus natura; ac causam proximam in legibus arbitrariis stricte dictis esse voluntatem superioris in legibus pacti esse voluntatem contrahentium e).* Quodsi vero cum ipsius pace sententiam nostram proferre liceat, utique huic hypothese non pauca opponi posse videntur; priori quidem, quia de lege superioris Dn. Pufendorffio sermo est, & ex communi etiam Doctorum sententia lex & pactum toto cælo differunt; ita ut sine superioritate & subjectione lex non possit concipi f), uti pactum sine parietate. Posteriores quod attinet, negamus voluntatem contrahentium esse causam proximam obligationis in pacto. Uti enim obligatio sine superiore non potest definiri, ita voluntas contrahentium, qui semper ut pares considerantur, non potest per se obligationem producere, (at hic de tali causa proxima quærimus, quæ sit causa per se, ut voluntas principis respectu legis civilis) sed est saltem obligationis causa per accidens physica, non aliter ac is, qui valvas fenestrarum removet, ut lumen solis hypocæustum intrare possit, illuminationis causa per accidens existit. Denique nec in eo sibi constare viderur Vir Celeberrimus, dum jus commune gentium, quo complu-
res

res aut forte pleræque gentes saltem moratiores pro jure utuntur g), quodque pactis tacitis b), hoc est, ut postea i) se explicat, per imitationem & continuatum inter gentes usum, dicit esse introductum, comparat cum jure non scripto k). Nam statim l) addit: *De natura hujus non scripti juris gentium forte constabit, ubi inquisiverimus, quomodo in genere jus non scriptum obligandi auctoritatem consequatur.* Et postea m) recte quidem notat: *Etsi ad consuetudinis jus requiri soleat actuus frequentia, non tamen subditos aliquid ad ipsam juris auctoritatem conferre, sed materiam saltem legislatori præbere, ut, si ei ita visum fuerit, formam ac vim juris ei tribuere possit, adeoque opus esse, ut ille sciverit, tale quid in sua civitate factitari, deinde ut non contradixerit, sed permiserit id fieri, denique ut ita permiserit, ut consensu tacito videatur approbasse; absque hoc enim tertio si fuerit, forte meram permissionem existimari posse aut conniventiam, non jus.* Ex quibus jure contra ipsum inferri posse videtur, jus gentium istud commune, qua usu & imitatione introductum est, jus non scriptum haud esse, cum inter gentes nullus sit superior, qui auctoritatem juris non scripti isti usui conferere queat. Quod si forte ad Deum recurrete velit, quasi hic scientia sua & tacita approbatione usui gentium vim juris dederit, illud eidem objicimus, hoc pacto jus gentium ad jus divinum esse referendum, non vero ad humanum voluntarium. Nec adeo cum præcedentibus coherent ista, dum alibi n) statuit; *Jus gentium commune plures gentes a paucis per imitationem videri accepisse & ex tacito pacto per continuatum sive propagatum inter eas usum etiam auctoritatem juris & obligationis inter illas obtinuisse.* Ut taceam imitationem solam nec pactum tacitum nec obligationem inferre. Quis enim assereret, eum, qui v. gr. aliquoties vicinum in extruptione & oratione ædium imitatus est, obligatum esse, ut perpetuo idem faciat, aut populum, qui multis annis vestitum populorum imitatus est, non posse propter ortam inde obligationem ab ista imitatione recedere? Aliud sane ostendit communis regula, quæ docet, res meræ facultatis non præscribi, quam eleganter declarat summus Grotius o), qui & exemplum de vicino, qui per plures annos societatem cum una saltem vicino habuerat, adducit. Nobis itaque jus gentium sunt præcepta juris naturalis, quæ respiciunt officia

officia gentium, qua sunt gentes p), per jus naturale vero in specie sic dictum innuimus præcepta dirigentia societatem civilem & reliquas societates in civili comprehensas.

a) de J. N. & G. lib. 2. c. 3. §. 22. (Edit. Nov. §. 23.) b) de J. B. & P. l. 1. c. 1. §. 14. c) peculiari dissertatione de jure Gentium. d) dicta dissert. §. 91. e) ibid. §. 92. f) Thomas secunda secunda qu. 16. art. 1. Præcepta legis præsupponunt subjectionem cujuslibet recipientis legem ad eum qui dat. legem. g) ita ipse definit. §. 23. h) §. 24. in fin. i) §. 31. init. k) §. 25. in fin. l) d. §. 25. in fin. m) §. 28. n) §. 31. o) de J. B. lib. 2. c. 4. §. ult. p) vid. B. Jac. Thomasi disp. de Legato inviolab. §. 65. seqq. & potissimum §. 81. seqq.

§. 16. VIII. Jus positivum vel datum fuit toti humano generi vel uno Judaico. Primus, quod sciam, hujus distinctionis autor est Grotius a). Ac de posteriori quidem specie nullum est dubium. At quod priorem attinet, videtur ea communi Scholasticorum, ac qui hos secuti sunt, quorundam Theologorum oppinioni esse contraria. Postquam enim statuerant, legem divinam in moralem, ceremonialem & forensis displicendam esse, & moralem cum naturali converti asseruerant, ceremonialem contra & forensis, quas soli populo judaico latas esse constat, leges positivas esse dixerant, nullus relinquebatur locus juri positivo, quod universum genus humanum stringeret. Unde & Dn. Osiander b) speciem hanc impugnat, quem sequitur Velthem c). Contra dari ejusmodi jus se probaturum promittit Clarissimus Kulpisius d), cujus eruditum tractatum dum expectamus, nulli dubitamus, illius existentiam interim defendere, præprimis cum non solum scriptura sacra e) illud nobis persuadeat, sed & ex Jctis nobis consentientem habeamus Magnificum Zieglerum f) ac ex Theologis, quem unum instar omnium nominasse sufficiat, B. Scherzerum g). Distinctionis gratia vocabimus hoc jus divinum positivum universale cum Henniges b). Nam quemadmodum terminus juris naturalis secundarii non sine causa displicet B. Scherzero i), & qui ab hoc substituitur titulus juris moralis positivi, non ad palatum Dn. Kulpisii k) est; ita malumus positivi vocem adhibere, quam cum Dn. Kulpisio Grotium secuto vocabulum juris voluntarii universalis. Rationem superius l) exposuimus. a) de

a) de J. B. l. i. c. 1. §. 15. b) ad d. l. Grotii observ. 1. p. m. 242. c) In-
 trod. ad Grot. l. i. c. 1. §. 29. not. 3. seqq. p. 70. seqq. d) Colleg. Grot.
 ad lib. 2. c. 5. th. 5. lit. 7. e) Genes. II, 17. III, 16. IX, 4. & 6. Levit.
 XVI, 24. f) ad Grot. II. 5. 9. p. 272. g) d. loco 9. §. 9. p. 266.
 h) ad Grot. proleg. p. m. 4. i) d. l. k) d. l. l) §. 15.

§. 17. IX. Jus positivum universale duabus vicibus tantum,
 primo post hominem conditum & secundo in reparatione humani ge-
 neris post diluvium datum est a). Addit quidem Grotius b) tem-
 pus tertium in sublimiori reparatione per Christum, sed hunc
 errorem, quem cum Socinianis & aliis errat, nos rejicimus c).

a) verba sunt Magnif. Dn. Alberti in colleg. Grotiano MSC. lib. 1. c. 1. §. 20.
 b) d. l. c. 1. §. 15. c) vid. interim. Dn. Osiand. d. obs. 1. p. 242. seqq.
 Velthem. d. l. p. 75. seqq.

§. 18. X. Tria vero ponimus legis hujus requisita: (1) ut
 scriptura doceat actum aliquem vetari aut præcipi, (2) istud præce-
 ptum toti humano generi esse latum, (3) ut ista lex non possit ex con-
 venientia aut disconvenientia cum natura hominis rationali & socia-
 li deduci. Primum requisitum fuit ex positione quarta a), se-
 cundum ex octava & nona b), tertium ex quinta c). Contra
 primum impingit iterum Grotius. Hic enim pro more nimi-
 um traditioni Rabbiorum filius saltem ad septem præcepta
 Noachidarum de cavenda idololatria, de cultu Dei, de effusio-
 ne sanguinis, de non revelanda turpitudine, de rapina, de judi-
 cii & de membro animalis vivi non comedendo provocat d)
 quorum priora sex Adamo data, septimum Noacho fuisse super-
 additum Judæi docent, eademque ex mente Hebræorum do-
 ctissime exposuit honos Britannæ Seldenus e). Nos quemad-
 modum traditioni Judaicæ non nimium dandum esse cense-
 mus, ita nec tamen alterum extremum nobis placet eorum, qui
 cæco odio Rabbiorum doctrinam profsequuntur, rejicientes
 videlicet omnia, quæ ab ipsis inculcantur. Adeoque licet ad-
 versus ista Noachidarum præcepta disputent Osiander f) Va-
 lentinus Velthem g) alique b), nos tamen mediam sententiam
 eligentes illa non simpliciter rejicienda censemus, sed quate-
 nus jus positivum universale in iis contineri debet, ad trutinam
 scripturæ sacræ ut & non minus ad reliqua, quæ posuimus re-
 quisi-

quisita illa esse examinanda arbitramur. Porro quamvis dixerimus, leges ejusmodi universales saltem Adamo aut Noacho fuisse datas, non tamen illæ solum in Genesi, quæ historiam Adamsi & Noachi continet, quærendæ sunt, sed & ex aliis veteris Testamenti aut Novi libris erui possunt. Sic, ut uno saltem exemplo mentem meam declarem, leges, quæ Levit. c. XVIII. recensentur, etiamsi in Genesi earum non fiat mentio, Adamo tamen aut Noacho fuisse datas exinde infero, quod & gentiles contra easdem peccasse dicantur *i*). Spectare autem ibi recensitas leges ad ius non naturale, sed positivum universale, non solum ex convenientia trium, quæ posuimus, requisitorum patet, sed & autoritas iterum B. Scherzeri *k*) nos in hac doctrina confirmat.

a) § 12. *b*) § 16. & 17. *c*) § 13. *d*) d. l. 1. c. 1. §. 16. & l. 2. c. 5. §. 13. sect 5. *e*) tractatu integro de jure Nat. & Gent. secundum disciplinam Hebraeorum. *f*) obs. 3. ad th. 16. l. 1. c. 1. Grotii p. 260 seqq. *g*) introd. ad Grot. l. 1. c. 1. §. 29. not. 3. seq. p. 70. seq. *h*) conf. Job. Hoornbecks lib. 7. contra Judæos cap. 1. p. 448. *i*) d. Levit. XVIII, 24. 27. 28. *k*) System. Theol. loc. 27 § 6. p. 769 seqq.

§. 19. / *Ius positivum divinum, populo Judaico latum, vel spectat cultum divinum, vel utilitatem populi Judaici. Illud ceremoniale, hoc forense appellari consuevit.*

§ 20. Ex dictis jam facile responderi potest ad controversias supra *a*) propositas. Ad primam quidem: legem moralem & naturalem non converti inter se, sed moralem esse latiore & sub se comprehendere legem positivam universalem *b*). Ad secundam: decalogum non ubique continere præcepta naturalia *c*). Ad tertiam denique: Extare omnino & extra Decalogum præcepta moralia, ut sunt v. gr. prohibitio graduum in Levitico &c.

a) §. 8. *b*) conf. iterum B. Scherz. loc. 9. §. 9 p. 266. *c*) vid. supra §. 12.

§. 21. Hæc omnia, quæ hætenus exposuimus, præmittenda fuerunt, ut ad quæstionem de bigamia, *utrum crimen sit & quale?* *a*) eo accuratius sententiam nostram dicere possimus. Ubi quidem, quantum cognoscere nobis licuit, neminem facile reperies, qui polygamiam scæmineam jure naturali prohibi-

tam

ram esse neget, cum & ipsi polygamix virilis defensores hoc extra dubium ponant *b*). At quod polygamiam virilem concernit, varias easque contrarias scriptorum sententias numerabis. Communiter crimen esse asseritur, nisi paucos quosdam homines fanaticos, eam jure naturali præceptam esse asserentes, excipere velis, puta, Sincerum Warenbergium, Theophilum Aletheum, Athanasium Vincentium & qui forte sub triplici hac larva latere voluit, Johannem Lyserum; sed illorum tamen alii bigamiam virilem 1. jure naturali prohibere ajunt *c*): Alii non quidem contra jus naturale esse, esse tamen 2. contra æquitatem naturalem ac rationi rectæ adversari statuunt *d*): rursus alii 3. polygamiam esse contra institutionem conjugii primævam ajunt, hoc est, eandem repugnare legi divinæ positivæ universali *e*). Pugnare eandem 4. non quidem cum jure veteris testamenti, sed cum lege Christi seu novi testamenti & Socinianizans Grotius *f*), & ex JCtis nostratibus nonnulli *g*) defendunt; quorum etiam unus & alter magni nominis & autoritatis *h*) polygamiam hanc 5. jure divino plane non esse prohibitam, sed humano saltem interdici arbitrantur.

a) vid. super §. 6. *b*) unde Athanasius Vincentius in Polygamia Triumphatrice not. ad th. 1. Theoph. Alethei p. 1. dicit, muliebrem polygamiam Deo, natura, sanæ rationi, omnibus gentibus legibusque divinis & humanis esse exosam ac damnatam. *c*) ut Felde ad Grot. l. 2. c. 5. p. m 170. Feltman, in colloq. German. de Polygamia. *d*) ut Osiander, ad Grot. l. 2. c. 5 § 9 obs 3 p 744 746. & 750. *e*) ut Dn. Osiand. d l p 746 & 750. Dn Ziegl d p. 272. *f*) d. l. 2. c. 5. §. 9. conf. Dn. Zugl. d. l. & B. Scherzerum System. Theol. loc. 27 p. 811. *g*) ut Hahn. ad Wesenb. de Ritu Nupt. n. 4. Mavius prodr. Jurispr. Gent. communis Insp. 1 § 16 p 32. adde Henniges ad Grot. p. 465 467. 469. *h*) ut Dn. Siruv. Ex 29 ad Pand. th 52. & alius quidam vir Magnif. annot. ad Instit. de Nuptiis p. m. 72. seqq.

§. 22. Nos salva reverentia tantis viris debita sententiam nostram sequentibus conclusionibus efferemus. I. Bigamia utraque (& virilis & muliebris) jure divino pariter atque humano est prohibita *a*). Si quis dixerit, verba sunt Concilii Tridentini *b*), licere Christianis plures simul habere uxores & hoc nulla lege divina esse prohibitum, anathema sit. Et si vero concilium istud vim probandi

bandi apud nos non habeat, veritatem tamen hujus conclusio-
nis primæ docebunt §§. sequentes.

a) *ita dissentimus ab opin. 5. §. 21.* b) *Session. 24. de matrimon. can. 2.*

§. 23. II. Bigamia utraque nec cum jure naturali a) nec
eum equitate naturali aut ratione recta pugnat b). Quamvis enim
sententia secunda inter jus naturale & æquitatem naturalem ac
rectam rationem distinguebat, tamen cum supra c) dixerimus,
rationem naturalem esse principium cognoscendi jus naturæ, &
præterea æquitas naturalis & jus naturæ etiam non differant, non
possumus de illa distinctione magnifice sentire, ut nec de ista,
quæ ad explicationem prioris adducitur d). *Jus natura vel no-
tare id, quod per modum principii recta ratio distulit, ita ut obliget necessario
& semper; vel accipi late pro eo, quod recta ratio concludit ex principiis ju-
ris natura, & vel directe vel proxime vel remote ex illis deducit. Priori
modo non esse contra jus natura polygamiam posteriori autem modo admitti
posse, pugnare eam cum jure naturali, sed in talibus non esse absurdum dicere
Deum posse dispensare, aliud esse: Juris natura; aliud congruum esse illi.
Quemadmodum enim hæc distinctiones parum sibi constant, &
valde obscuræ sunt, ita non video, quomodo principium ne-
cessarium possit producere conclusiones contingentes, seu, quo-
modo ex jure naturæ indispensabili possit fluere jus naturæ di-
spensabile, cum tamen vel ex doctrina logicorum pateat, con-
clusionem, modo ea vere cohæreat cum medio termino, hanc
sequi. Accedit, quod multis iisque infinitis tricis locus sit, &
fere nullus conceptus ex jure naturæ rite formari possit, si ad-
mittamus jus naturæ dispensabile, quod ulterius expendere
nostri non est instituti. Res fere patet ex iis, quæ diximus
supra e).*

a) *quæ erat opinio 1. §. 21.*

b) *quod volebat opin. 2. §. 21.*

c) *§. 10.*

d) *vid. Dn. Osiand. d. l. p. 751.*

e) *§. 11. & 14.*

§. 24. Probamus autem bigamiam virilem non esse
contra jus naturæ a priori, quia per eam non turbatur socialitas
hominis neque eadem cum finibus societatis conjugalis directe
pugnat, tum a posteriori quia Deus in Veteri Testamento Poly-
gamiam populo Judaico vel certe Patribus dispensando permi-
sit a), quin imo inter beneficia Davidi præstita recensuit b), quod
ipsi plures uxores dederit. Est vero sanctitati divinæ id adver-
sum,

sum, inter beneficia referre, quod essentiam hominis turbat ac jure naturali prohibitum est.

a) *Deut. 21. v. 15. Dn. Osiand. d. p. 751.*   b) *2 Sam. 12. Dn Osiand. ib. p. 747.*

§. 25. Sed quomodo conclusionem nostram quoad bigamiam muliebrem defendemus? Obstat sane unanimis Doctorum sententia. Esto, non obstat tamen dictatum naturale, non obstant, quæ pro confirmanda hac opinione communi afferuntur rationes, scilicet pugnare hanc bigamiam 1. cum procreatione sobolis, 2. mutuo adjutorio, 3. imperio maritali, 4. intendi per eam solam libidinis expletionem, 5. Deum nunquam admisisse ejusmodi bigamiam. Nam quid singulæ hæ rationes habeant in recessu, videbimus.

§. 26. Ubi quidem 1. libenter concedimus, procreationem sobolis esse finem primarium conjugii, adeoque si per hanc bigamiam finis iste turbaretur, eam juri naturali adversari. Sed hoc quomodo probatur? *Non, inquit a), mulier pluribus viris nubere potest sobolis procreanda causa, sed unus huic actui quotannis sufficit. Vir autem secundam mulierem liberorum habendorum causa primæ superinducit.* Quid dum postea? concludi saltem ex dictis potest, polygamiam muliebrem non tantam asserre utilitatem generi humano, quanta ei accedat per polygamiam virilem. Unde quemadmodum non inferre possum: Vir bigamus intendit multiplicationem sobolis, ergo polygamia virilis est jure naturali præcepta; ita nec vice versa valet argumentatio: Mulier, pluribus viris nubens, non intendit multiplicationem istam, ergo facit aliquid legi naturali adversum. Esto: Sufficit unus vir quotannis procreandæ soboli; Nobis sufficit, si plures viri procreationem non turbent. Etimo non semper sufficiet vir quotannis. Quidsi enim prioris viri semen sit, non dicam sterile, sed minus fecundum, scæmina vero citioris conceptionis gratia alium superinducæ? quidsi unus vir non abundet scæminæ, ita ut scæmina quotannis ex eo non nisi, unum scærum concipiat, intendat autem per bigamiam, ex congressu plurium, plurium scærum conceptionem, quorum sane ipsa non est incapax b).

a) *Vid. Henn. ad Grot. II. 5. §. 8 p. 465.*   b) *l. 36 ff. de Solut. l. 30. §. 6. de acquir. hered. l. 3. in fin. si pars hered. petatur.*

§. 27. At, inquit Doctores & hæc intentio est contra

tra naturam, & foemina tantum abest, ut ex ejusmodi bigamia plurium foetuum mater evadat, ut potius impediatur generatio ex plurium virorum commixtione; aut enim nunquam eandem, aut rarius subsequatur esse, idque in meretricibus testari experientiam a), ad quæ tamen facilis est responsio. Petitur enim hac assertione quod est in principio, ac videntur Scholastici statuisse; per congressum cum pluribus semina diversæ naturæ misceri, & unum ab altero corrumpi, cum tamen ex doctrina Medicorum constet, quod vel uterus mulieris post conceptionem tam arcte comprimatur, ut ne specilli quidem tenuissimi mucronem admittat b), quo pacto non est, quod timeamus corruptionem concepti seminis, vel quandoque, si foemina summa voluptate irretita aliud quoddam semen in uterum post primam conceptionem admittat, tantum abesse, ut per id foetus prius conceptus perdat, ut potius utrumque semen in utero sustentetur, ac diverso tempore pro diversitate nempe duplicis conceptionis, quem superfætationem vocant, per partum legitime extrudatur c), quo pacto iterum per bigamiam foemineam generatio sobolis promovebitur potius, quam impiedetur, præprimis cum Medici non negent superfætationem etiam ab alio quam priore marito fieri posse d).

a) Vid. Sanchez. de matrimon. lib. 7. Dist. 80. n. 4. b) Vid. Paul. Zachie. Questiones medico legales lib. 1. tit. 3. qu. 3. n. 2. seqq. c) Vid. Zach. d. l. quest. 3. & 4 per interogr. d) Zach. d. qu. 3. imit. verb. qui superfætatus post ejus obitum fortasse sit.

§. 28. Quod experientiam concernit, quasi nempe meretrices vel nunquam vel raro soleant parere, responderi potest, in ea committi fallaciam non causæ ut causæ, id enim non inde fieri, quod cum pluribus una rem habeant, sed vel quod concumbant cum pluribus (nam & hic obtinere regulam: *ne quid nimis*) vel potius, quod poculis abortivis aut sterilitatis vel aliis nequitiis conceptionem impiediant.

§. 19. Sed pergat Sanchez a): *incerta tamen erit proles? Quid inde? Turbabitur, inquit, & hoc pacto finis conjugii primarius; nam regularis & naturalis matrimonii finis est certam sibi & suam prolem querere b).* Concedo, si per regularem finem intelligatur is, qui communiter a gentibus solet intendi, nego autem, si ta-

si talis intelligatur, qui ex primis juris naturalis principiis possit demonstrari, cum per incertitudinem proles nec utilitas civitatis nec hominis socialitas aut pax communis turbetur, nec alia ratio sufficiens, cur præcise a lege naturæ certitudo requiratur, offerri possit. Accedit, quod & hæc ex incertitudine orta inconvenientia variis modis possit excludi; vel enim mariti natos ex ejusmodi bigamia filios ut omnium communes pari completi amore possent ac nutrire, quod in simili Tabrobanensibus tribuit Diodorus Sculus *c*): vel eorum haberi possent liberi, a quibus eorum matres virgines primum ductæ fuerint, ut de antiquis Britannis Julius Cæsar *d*) tradit; aut secundum institutum incolarum regni Calecuri res expediri posset, ubi *femina*, referente Ludovico Romano *e*), *septenis nubit viris, qui in concubitu noctes alternant: Ubi autem peperint mulieres, prolem delegant ad quemcunque ex septem conjugibus voluerint, a quarum assertionem nulla est provocatio.* Posset etiam Garamantum consuetudo observari, de quibus Pomponius Mela *f*) refert, *nullis certam uxorem esse; ex his autem, qui tam confuso parentum coitu nascuntur, quos pro suis colant, forma similitudine agnoscunt.* Vel denique fors optima rerum incertarum iudex posset adhiberi.

a) d. L. 7. Disp. 80. n. 4. *b*) Dn. Pufend. d. J. N. lib. 6. cap. 1. §. 14. p. m. 775. *c*) l. 2. c. 58. *d*) lib. 5. de bell. Gall. *e*) Navig. l. 5. c. 8. *f*) de Situ orb. lib. 1. cap. 8.

§. 30. Quod vero subjicitur *a*), in eo maxime differre connubia hominum a commixtione brutorum, quod uxores maritis fidem dant de corpore solis ipsis præbendo; ex eo est, quod sapientissimus Creator noluerit hominem secundum solum naturæ dictamen matrimonium inire, sed ab initio statim institutione primæva alia quædam requisita homini præscripserit, unde addendum erat; & in eo differre connubia hominum a brutorum commixtione, quod & mariti uxoris fidem dent de corpore solis ipsis præbendo.

a) apud Dn. Pufend. d. l.

§. 31. Pergamus ad 2. argumentum de mutuo adiutorio, de quo iterum Sanchez *a*). *Insuper adversatur etiam fini secundario. Nam domestica societas & communicatio operarum, que ad vitam tuendam desiderantur, minime obtinebuntur, ubi multa capita unius corporis sunt, nempe multi viri in eadem familia. Quare licet multi servi sint com-*

mode unius Domini, at nullus servus potest commode multis Dominis subijci: nec in matrimonium tuende paci inserviet, sed innumeræ excitabunt rixas, quas unica uxor tanquam subdita sedare nequibit. Sed aperte præsupponit hoc argumentum discordiam atque dissensum virorum, qui ex accidenti est. Sane unum servum non incommode multis Dominis subijci posse, passim docet jus Romanum *b)*, & quemadmodum inconvenientia, quæ forte ex communi Dominio oriri poterat, satis tolli potest per pacta & leges civiles; ita nullum est dubium, populos, apud quos bigamia muliebris in usu fuit, eidem posuisse obicem. Accedit, quod Sanchez confundat mutuum adiutorium cum imperio maritali *c)*, cum tamen illud sine hoc commode consistere possit, quod exemplo mercatorum, mutuas operas conferentium, patet. Æque incongrue extenditur ab eodem adiutorium uxoris ad componendas rixas mariti, cujus gratia nescio, an unquam maritus uxorem ducat, cum ad id sufficiant & melius adhibeantur imperium magistratus, fœdera & similia media.

a) de Disp. 80. n. 4. *b)* §. ult. Inst. de Donat. §. ult. de stipul. serv. §. ult. per quas personas nobis oblig. acquir. *c)* de quomox §. seq. 32.

§ 32. Videamus igitur an imperium maritali polygamia fœminæ impedimento sit? Arbitratur id Henniges *a)*. Non enim amplius in potestate uxoris erit, se alii viro subijcere, quæ semel uni subiecta est quamdiu in vivis, quia subditus nolente Domino obedientiam exuere nequit, & se alii potestati subdere. Nemo autem Dominis duobus aequaliter subditus fieri potest. Hinc quicquid hic ageret mulier, irritum esset, quia non adest agendi facultas, quæ ad actum requiritur. Sed hanc maritus vi imperii uxori ademit. Vides, momentum in eo situm esse, an omne imperium adimat subiecto libertatem alii potestati se subdere? quod non puto. Sane enim modo diximus, unum servum posse pluribus Dominis servire, & non dubito, posse etiam, cæteris paribus, quem esse subditum duorum principum. Nec est, quod dicas, id fieri ex conniventia Dominorum, neque posse servum contra voluntatem Domini aut subditum contra prohibitionem principis alium Dominum priori addere; Præterquam enim quod juri naturæ non adversetur, ut is, qui se sponte Domino aut imperio alterius subijcit, sibi potestatem reservet & alium Dominum aut principem, si condu-

cat,

cat, quærendi: quid si maritus etiam uxori conniveat, eique, ut alium superinducat, permittat? Quid hic dicit Henniges?

a) *ad Groz. Lib. 2. cap. 5. §. 8. p. 465.*

§. 33. Ulterius: Quid si maritus in pacto conjugali imperium sibi non stipuletur, aut juri suo renunciaret? Non valebit, inquires, hoc pactum, quoniam pugnat cum essentia conjugii. Sed quomodo pugnat? Poterit certe soboles absque imperio maritali generari, poterit etiam educari, & quidem commode. Quid quod in statu integro non fuit imperium maritale a), fuit tamen conjugium non minori essentia præditum ac hodie. Quod si ad poenam provocare velis, mulieri propter lapsum dictatam b), concedam forte, maritum, ut qui a DEO quasi executor ejusdem poenæ constitutus est, non posse pro arbitrio suo uxori imperium remittere, sed inde tamen nihil lucraberis; spectat enim ista poenæ impositio ac determinatio ad jus divinum positivum universale, adeoque, si reliqua, quæ huic argumento regessi, forent sublata, posset quidem inde concludi, polygamiam muliebrem legi huic positivæ contrariari. At probari debeat, eam pugnare cum lege naturali.

a) *quod distinctè demonstravit Dn. Præses in Philosoph. Juris §. 15. seqq.*

b) *Genes. 3.*

§. 34. Probabitur istud, perget Henniges, eo quod q. nihil aliud intenderetur per bigamiam istam foemineam, quam indomita libidinis turpis expletio, quæ sine honestiore concomitante sine injusta & moraliter mala est. Vitia audio bigamorum, non bigamiæ ipsius. Sæpissime & a monogamis intenditur extinctio libidinis, inde tamen nihil monogamiæ imputabitur. Intendere utique potest ejusmodi foemina procreationem sobolis, ut superius demonstravimus a). Non afferam, præceptum divinum eo tendere, ut etiam propter evitacionem libidinis nuptiæ possint iniiri b). Sane non pauci nostratium Theologorum concubitum cum uxore gravida peccatum contra jus naturæ esse negant, et si hic regulariter saltim ustionis extinctio intendi queas. Et certe dubiam Henniges assertionem reddunt præterea Augusti c) verba: *Solet quæri cum masculus & femina non filiorum procreandorum sed pro incontinentia solius concubitus causa copulantur ea fide media, ut nec ille cum altera nec illa cum altero id faciat, utrum nuptiæ sint vocandæ?*

de? Et potest hoc appellari connubium, si prolis generationem, quamvis non ea causa conjuncti sint, non tamen vitaverint.

a) §. 26--28. b) 1 Cor. VII, 2. & 9. Conf. Beat. Scherz. loco de Conjug. p. m. 818 828. 841. c) lib. de bono conjugali cap. relata in can. 6. caus. 32. q. 2. conf. Sanchez. de matrim. lib. 2. disp. 29. n. 26.

§. 35. Restat, ut ponderemus 5. ultimam rationem, quam Sanchez a) in eo ponit, quod etsi Deus sapius in sanctis Patribus dispensaverit, ut plures uxores ducerent, nullibi tamen habeatur permissio, ut una uxor pluribus viris nubat. Impingit hæc ratio, ni fallor, in regulas Metaphysicorum; docentium a negatione actus ad negationem potentiae argumentari non licere. Diximus supra b) jus naturale esse indispensabile, unde quidem inferre possum: Deus circa hunc actum dispensavit, ergo is jure naturali prohibitus non est, minime vero ex eo, quod Deus actum aliquem nunquam permiserit, concludere valeo, istum actum esse indispensabilem. An igitur, inquires, Deus in polygamia muliebri dispensare potest? Mallet ab hujusmodi quaestionibus plane abstineri. Cum enim attributa divina, & inter ea etiam omnipotentia caprum intellectus nostri longe excedant, videtur & reverentiae divino numini debitæ inconveniens, & frustraneum, imo quandoque noxium esse, si non contenti iis, quæ Deus in verbo suo de voluntate & factis suis nobis revelavit, curiositate minus sana, quid Deus velle aut facere potuerit, anxie inquiramus. Accedit, quod magis jam occupati sumus in responsione ad rationes contra polygamiam muliebrem ex præceptis juris naturalis allatas, quam ut thesin nostram probemus, adeoque nobis non opus erit asserere, posse Deum hic dispensare, sed sufficit, si nullæ adducantur rationes prægnantes, quæ id evincant, quod non possit. Et quid verbis opus? Sane ipse Sanchez, adversus quem in præsentī disputamus, Bellarmino dispensationem neganti, eo quod hæc bigamia sit contra prima principia juris naturæ, contradicit, & nullam se videre repugnantiam asserit, neque hoc ita intrinsece malum esse, quin Deus possit dispensare c). Quæ Sanchezii opinio, quemadmodum rationem ejus, quam jam examinamus, plane destruit, ita forte miraberis, quomodo idem duas has theses, in quarum una statuit, polygamiam muliebrem esse juri naturali adver-

adversam, in altera vero eandem esse dispensabilem, quæque adeo videntur esse contrariæ, defendendo a vitiis contradictionis liberari possit. Hahnus utique per hanc posteriorem videtur inductus, ut Sanchezio sententiam, ac si statuat, polygamiam hanc jure naturali esse licitam, attribuat *d*). Sed hac de re ipse viderit. Forte in mente habuit distinctionem Dn. Osiandri, de qua jam superius *e*) mentem nostram declaravimus.

a) d. l. 7. Disp. 80. n. 4. *b*) §. 14. *c*) d. l. 7. Disp. 80. n. 15. *d*) ad Wesenb. de ritu Nupt. n. 4. *e*) §. 24.

§. 36. Pergeremus ad alia, nisi prævideremus hanc sententiam nostram ob novitatem male apud non paucos audituram, cum idem Sanchez *a*) doceat, Dn. Augustinum *b*) veritatem istam de polygamia muliebri jure naturæ vetita probare, & in ea re consentire Thomam *c*), hunc vero universos sequi. Sed his reponemus ea, quæ in simili prolixè & erudite disserit Illustris Pufendorffius *d*). Enim vero novimus in vera religione verbo Dei nixa nihil esse novandum. Crimen quoque est in re publica res novare. At in disciplinis rationi subjectis eo ampliorem industriæ laudem quis meretur, quo magis ex ingenio proprio sapere intendit, & quo magis rationum ponderibus quam autoritatibus & numero Scriptorum, præprimis scholasticorum, veritatem doctrinarum metitur. De Augustino quidem mirandum adeo non est, cur adversæ sententiæ patronus extiterit, quoniam in ea fuit persuasione, quæ superfœtatio in hominibus non inveniat locum *e*), magis mirandum hoc de Peripateticis, quorum princeps summus Aristoteles superfœtationem hominum admittit *f*), unde & Scholasticorum Alpha Thomas coactus fuit superfœtationem concedendo, non tam ab impedimento procreationis quam ab educationis difficultate incertitudine prolis spicula jam supra *g*) a nobis fracta sibi fabricare, quorum imbecillitatem quod non senserit reliqua Scholasticorum turba, præter alias causas nimio affectui, quo autorem istum persecuti sunt, videtur adscribendum, qui tamen nobis, quo minus eam seponamus, & veritatem nude sectemur, fraudi esse non debet.

a) d. disp. n. 4. *b*) l. 3. d. Doct. Christ. 6. 12. & de bono conjug. cap. 17.
c) 4. q. 65. art. 1. ad 7. *d*) in specim. controvers. cap. 2. conf. ejusd.

D Apolog.

Apolog. p. m. 6. e) ita enim de Civ. Dei Lib. 5. c. 6. p. m. 408. Et tanta naturæ vis est, ut cum conceperit foemina, deinde alterum concipere omnino non possit. f) vid. Lud. Vivem & Coquenm ad d. l. Augustini p. m. 409. seq. g) §. 30 seq.

§. 37. Cave tamen putes, nos eo impietatis esse prolapuros, ut statuamus, polygamiam hanc muliebrem esse licitam aut in republica tolerari posse, cum lex divina positiva universalis æque omnes homines liget ac jus naturæ; & ut supra dictum, æquali obligationis gradu eorum libertati vinculum injiciat. Quapropter concludo III. *Polygamia utraque non in novo demum fœdere per Christum est prohibita a); sed pugnat etiam cum institutione primæva conjugii, quæ mortalibus tanquam lex universalis est observanda b).* Illud jam confecere Theologi nostrates c), ostendentes adversus Socinianos: Christum nova præcepta moralia in Novo Testamento non instituisse. Quoad hoc duo probanda sunt, initio quod institutio conjugii primæva legis vicem obtineat, deinde quod per hanc institutionem polygamia sit prohibita. Prius præterquam quod in genere a Theologis nostris, ostendentibus omnem divinam institutionem simul esse divinam legem, jam satis demonstratum sit, in specie etiam ex verbis Christi perspicue doceri potest adversus Phariseos de licentia divortii disputantis d), quæ disputatio, cum in ea potissimum robur assertionis nostræ situm sit, paulo distinctius sed breviter considerari meretur.

a) quæ erat opinio 4. §. 21. b) & ita facimus cum opin. 3. d. 21. c) vid. B. Scherz Colleg. Anti-Socin. fol. 1124. seqq. d) Matth. 19. v. 3. seqq.

§. 38. Cum in lege Mosaica tres deprehendantur leges de adulterio foeminarum disponentes, quarum una statuitur, quomodo in suspitione adulterii procedi debeat a), cum portione aquarum amararum, secunda pœna capitalis adulteræ convictæ dictatur b), tertia vero marito conceditur libellum repudiî adulteræ dare, atque ab eadem facere divortium c); varix de harum legum interpretationibus inter Judæos ortæ sunt disceptationes. Alii enim putarunt, maritum ex officio teneri, cum uxore adulterii suspecta instituere examen per aquas amaras, alii id ipsius arbitrio reliquerunt. Alii, ut tertiæ legis cum secunda repugnantiam tollerent, statuerunt, secundam a tertia fuisse

fuisse abrogatam, neque enim ullibi deprehendi exemplum uxoris, ob adulterium morte mulctatæ. Et Deum cavisse per hanc ultimam legem innocentiaæ scæminarum, ne ab inhumanis maritis in omnimodam scæviciam erga uxores pronis sub specie adulterii commissi necarentur. Potissima autem controversia circa expositionem legis de repudio fuit orta, quid per voces ערוור דבר, quas per scævicitatem vulgata, Lutherus: Um einer Unlust willen reddidit, innueretur. Nam Schola Schammæana adulterium ibidem intelligi defendit, nec repudium nisi in causa adulterii permisit; At Hilleliana de quavis causa, ob quam mulier viro non placeat, legem dictam exposuit (v. g. si non bene morata aut modesta sit, si odio eam maritus habeat, si esculenta mariti nimia falsedine aut nimia rostione male conficiat, si ictu aliquo divino muta reddita sit aut fatua, si quis mulierem videat uxore formosiorē d), adeoque arbitrio viri repudium mere permisit. Denique alii putarunt, cogi maritum, ut in causa adulterii uxorem dimittat, alii contra licentiam saltem ibi indulgeri docuerunt e).

a) Num. 5. v. 11. seq. b) Deut. 22. v. 22. c) Deut. 24. v. 1. d) Ob quam ultimam causam Rabbi Aquiba uxorem repudiari posse statuit vid. Selden. Ux. Hebr. l. 3. c. 18. p. m. 313. Ut adeo, si accurate numerare velis, tres fuerint sententia de expositione hujus legis, Schola Schammæana, Hilleliana & Rabbi Aquiba. Sed jam idem Seldenus notavit, binas has posteriores sententias fere in idem recidere d. l. 3. c. 20. p. m. 329. e) vid. Lightfoot Horas Hebr. in Matth. c. 5. & c. 19. p. m. 273. sqq. & p. 398. sqq.

§. 39. Diximus Scholam Schammæanam statuisse per ערוור דבר apud Mosen intelligi turpitudinem adulterii, qua in re Lightfootum κατὰ πόδα sumus secuti. Sed videmus assertioni illi contradici a doctissimo Seldeno, Turpitudinis, inquit a) vocabulum seu τὸ ערוור in utriusque secta tam Hilleliana, quam Schammæana, sententiis diffusiori significatione multum discrepat, ab ea turpitudinis notatione, qua incestus, adulterium, ac cum uxore immunda coitus in Levitico designatur. Duas vero pro hac sententia potissimum affert rationes b): Primo quod in Gemara tradatur: Schammæanos noluisse uxorem repudiari, nisi tantummodo ob turpitudinem, veluti si egrederetur capite aperto, discessis ad latera vestibus aut brachiis re-

rectis: Scilicet ejusmodi sensus eis habetur sacri sermonis: quoniam in ea in venerit turpitudinem rei. Deinde, quod observandum sit, in lege militari de castrorum munditie, qua in capite Deuteronomii, quod legem de divortii proxime antecedit, habetur, *עורר דבר* (nec alibi in sacris litteris) occurrere, ibique planissime rem generatim aliquam turpem denotare. At quod pace Seldeni dictum sit, hæ rationes nos non movent, ut ab explicatione Lightfooti recedamus. Nam quamvis aperitio capitis, discissio vestium, aut resectio brachiorum non esset adulterium, erat, tamen omnino apud Judæos impudicitiae species c), unde maritus non contemnendam suspicionem adulterii desumere poterat, etsi hæ suspicio non sufficeret ad examen amararum d). Demus etiam Seldeno in lege militari *עורר* denotare turpitudinem in genere, sufficit nobis *עורר* quoties de sceminis vel in causa matrimonii usurpatur, semper innuere turpitudinem concubitus illegitimi, ut in Levitico fieri ipse Seldenus agnoscit.

a) d. L. 3. cap. 21. p. m. 331. b) d. l. p. 333. c) c. 17. d) Selden. d. cap. 17. p. m. 303.

§. 40. Ex dictis patet: Phariseos apud Matthæum a) Christo potissimum controversiam Schammæanæ & Hillelianæ Scholæ de intellectu legis Mosaicæ de repudio proposuisse. *Licetne*, inquiunt, *homini divortium facere cum uxore sua, qualibet ex causa?* (*κατὸ πᾶσαν αἰτίαν?*) prout nempe putarunt Hilleliani, quorum opinio adeo communiter tum temporis videbatur recepta b). Respondet Christus, negando quæstionem propositam, & loco confirmationis provocat ad institutionem conjugii primævam, per quam omne divortium & repudium prohibitum sit. *Nonne legistis, ait, quod is, qui fecit ab initio hominem, masculum & feminam fecit eos & dixit: Propterea deseret homo patrem, & matrem, & adglutinabitur uxori suæ, & erunt duo in carnem unam. Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quid ergo Deus copulavit, homo non separet. Mira videbatur hæc responsio Phariseis, divortium omne institutioni primævæ esse adversum, cum tamen lex Mosaicæ de divortio displiceret, ac propterea objiciunt responsioni Salvatoris: Si tua assertio vera esset, cur ergo Moses jussit dare libellum repudii ac dimittere eam, si scilicet non invenerit gratiam coram oculis ejus propter aliquam*

aliquam scœditatem? Sed quod Moses iussit, ut quacunque de causa fieret, id non potest esse institutioni primævæ adversum, cum leges Mosaicæ æque divinæ sint ac ipsa institutio, Deus autem non potest sibi esse contrarius. Jam igitur respondebat Christus & ostendebat ipsis duplicem errorem circa expositionem legis Mosaicæ, unum quod putarent, iussum in dicta lege Mosaica contineri, alterum quod permissionem istam de adulterio saltem procedentem ad quamvis causam etiam fatuam contra intentionem Mosis extenderent. *Moses, ait, ob duritiem cordis vestri, ne videlicet arrepta a lege de adulterio morte multando ansa in alias scœminas anhelantes & nauseantes uxores vestras, insidias vitæ sub prætextu adulterii commissi uxoribus firueretis c), permisit saltem vobis, non iussit d), repudiare uxores vestras. Ceterum non putandum est, ac si propterea Moses aliquid institutioni primævæ repugnans hic disposuerit, quippe per istam legem non tollitur lex institutionis ab initio lata, qua omnino non fuit sic permittum divortium, sed dispensatur tantum ista lex, non quidem, uti vos arbitramini, quasi quavis ex causa divortium liceat; Dico enim vobis quod quicumque repudiaverit uxorem suam, nisi ob illegitimum concubitum (εἰ μὴ ἐντὶ πορνείᾳ) facit contra intentionem Mosis. Quod si insuper & aliam duxerit & repudiata alii nupserit, non solum is maritus divortium faciens committit adulterium, sed & qui repudiatam duxerit, is adulterium committit, quoniam videlicet vinculum conjugale contra institutionem ac dispensationem revera per ejusmodi divortium non fuit ruptum. Quin imo etsi ipsa uxor divortium passa nubendo alii adulterii vitium contrahat, tamen cum plerumque hoc divortium fiat in vitis uxoribus, ipse maritus libellum repudii dans, facit ut illa sit adultera e), adeo tanquam causæ principali ei imputabuntur omnes dimissæ libidinose actiones f).*

a) d. cap. 19. v. 3. seq. b) Conf. omnino Seldenum d. l. 3. cap. 20. p. m. 329.

c) Lightfoot d. l. p. m. 273. seq. d) Lightfoot d. l. p. 278. e) hec enim addenda sunt ex loco parall. Matth. 3. v. 30. f) Lightfoot d. l. p. 278.

§ 41. Ex responsione hac salvatoris firmiter inferri potest, institutionem primam conjugii legem esse, cum aliis in præsentis disputatione Christus ad eandem frustra tanquam ad legem provocasset, quod latius contra Lyserum probavit Clar.

Diecmannus a). Restat, ut jam videamus: utrum bigamia cum institutione primæva pugnet: adducuntur communiter duæ rationes: 1. quod Deus non nisi unum masculum & unam foeminam creaverit, ideoque & in posterum matrimonium non nisi inter unum & unam esse voluerit. 2. Quod dicatur: *Et erunt duo in carnem unam*. Sed quemadmodum adversus posteriorem rationem varia & polygamix virilis defensoribus afferuntur, ita nobis eadem in præsentem proluxe discutere non vacat, præprimis cum & ista secunda ratio non videatur a prima esse separanda, sed ab illius demonstratione fere dependeat. Negant igitur adversarii consequentiam prioris rationis, instantias plures nobis opposcentes; *An ergo, inquirunt, etiam præceptum est, ut personæ matrimonium ineuntes 1. nude, 2. sub dio, 3. a Deo ipso, 4. sine interventu Sacerdotis, 5. sine presentia parentum & cognatorum, 6. sine hospitibus, 7. sine musica, 8. sine cibo & potu, 9. sine arboribus & annulis &c. copulentur? Sane omnes hæc circumstantiæ institutioni primævæ conveniunt. Solet vero ad has instantias communiter responderi, primum conjugium in his tantum, quæ ad matrimonii essentiam faciunt, non item in cæteris, quæ ceu individuantes circumstantiæ & accidentiæ illud concomitata sunt, normam esse constituendam. Essentialia autem matrimonii in causis internis consistere, materia nimirum seu duabus personis contrahentibus & forma, quæ est indivisibile maris & femine vinculum &c. b). Sed nescio an hæc responsio litem tollat? Quamvis enim adversus ipsam distinctionem essentialium ac accidentalium non facile aliquid firmum objici possit, plura tamen sunt, quæ explicationi essentialium conjugii possent non sine fundamento opponi. Præterquam enim, quod accuratiores Philosophi dudum demonstrarunt, rō materiale & rō formale conceptum corporeum natura sua involventia valde improprie & per abusum quasi rebus moralibus & quæ in jure consistunt, aptari; cuilibet apparet, quam vastus campus polygamis aperiatur disceptandi, utrum recte personæ contrahentes ad causas internas & ad materiam referantur, cum potius videantur in classe causæ efficientis collocari debere. Præjudicialis hæc quæstio facile occasionem præbere poterit integros tractatus subtilissimis metaphysicæ abstractionibus refertos in utramque partem componendi, quo pacto ex horto morali ac juridico præter intentionem duceremur in sylvam contem-*

contem-
causa e
amator
Etare. c
tibi si
seu pro
etiam. S
bus sepi
delimi a
physicas
esse aptas
contradict
est, ad ep
per arbitri
quo vel
ineuntes
multum
priis er
materia
biscum
trahent
personæ
sonas qu
non esse
qualitates
ineuntur
nequeat
monium
ditatem
hæserit
modo
deposi
dum, a
tione
duces
a) in

contemplativam. Quod si autem personæ contrahentes sunt causa efficiens conjugii, vides, quam non difficulter polygamie amator inferre possit, easdem ad essentialia matrimonii non spectare, cum omnis causa efficiens, quamcunque etiam conceptum tibi formes, seu principalem, seu instrumentalem, seu remotam, seu propinquam &c. sit extra rem & negotium ab ipsa productum. Si vero, has tricas ut evadas, respondere velis, in moralibus sæpius causas internas & v. gr. nobilissimam earum formam, desumi ab externis, efficiente & fine, eo ipso fateberis, metaphysicas distinctiones ad definiendas controversias morales non esse aptas, cum in regno metaphysicæ paradoxum sit, & imo contradictio maxime perspicua, idem, quod extra essentiam rei est, ad ejusdem essentiam pertinere. Quod si vel maxime hæc per arbitros componatur, & polygamie propugnator dato aliquo vel relicto nobiscum transigat, ac personas matrimonium ineuntes materiam conjugii esse concedat, vereor tamen, an multum lucraturi simus. Quis enim prohibebit, ne idem propriis armis adversus nos utatur, neve ulterius abstrahendo inter materiale & formale materię ipsius distinguat, vel si apertius nobiscum agere velit, ne nos jubeat discernere personas ipsas contrahentes ab earundem accidentibus, aut qualitates essentielles personarum contrahentium a qualitatibus accidentalibus. Personæ quidem esse materiam conjugii, at numerum personarum non esse personas ipsas: Sexus diversitatem & consensum esse qualitates essentielles conjugii vel etiam personarum conjugium ineuntium, cum sine iis societas conjugalis fines suos obtinere nequeat: at numerum personarum magis ad accidentia matrimonii primævum concomitantia esse referendum, quam nuditatem Adam ac Evæ, utpote cum hæc ipsorum corporibus ad hæserit, numerus vero plane accedat ab extra, nec personas ullo modo afficiat. Ergo bellum ex bello oriretur, arma, quæ vix deposuissimus, iterum arripienda essent ad hostem profligandum, ad quod tamen componendum dubito, an omnes distinctiones, quas vel Suarez vel Henriquez vel alii metaphysicorum duces clarissimi suppeditaverunt, sint suffecturæ.

a) *inter. vindic. leg. monog. §. 9.*   b) *vid. Dieckmann. d. l. p. 76. & 77.*

§. 42. Itane igitur, inquires, campum relinquere oportet

tet polygamie defensoribus? Itane turpi fuga bona causa pro-
 detur? Absit omnino, quin potius hostis ferio oppugnandus est,
 sed arma straminea abjicienda sunt, cum fustes imo gladii super-
 sint, quibus jugulum ipsius petere possimus. Sic itaque proce-
 demus: Constat legum interpretationem esse duplicem, au-
 thenticam unam, doctrinalem alteram. Illa ad legislatorem per-
 tinet, hæc ad JCrum, illa de voluntate legislatoris omne tollit
 dubium, etiamsi non semper rationem penetrare possimus, hæc
 ex regulis artis, in quibus sæpe ad conjecturas convolamus, men-
 tem legislatoris elicit. Quodsi igitur ex legibus interpretatio-
 nis doctrinalis ostendendum esset, bigamiam per institutionem
 primævam conjugii interdictam esse, dicerem, omnes circum-
 stantias negotii a Deo instituti hominibus per modum legis esse
 observandas & pro essentialibus habendas, modo appareat, De-
 um in iisdem singulare quippiam & ad negotium ipsum perti-
 nens intendisse, aut easdem ex post facto non iterum sustulisse.
 Jam igitur constat, Deum primum per protoplastorum eum in
 finem creasse, ut per ipsos mediante matrimonio genus huma-
 num propagaretur. Quodsi itaque voluisset permittere, ut una
 fœmina pluribus, vel unus vir pluribus fœminis posset in conju-
 gio jungi, haud dubie plures masculos creasset, præprimis cum
 ab initio multiplicatione generis humani, quam potissimum ur-
 gent polygamie virilis defensores, magis quam hodie fuerit o-
 pus. Infero exinde per hanc circumstantiam unius maris & u-
 nius fœminæ Deum singulare quid ratione ipsius conjugii inten-
 disse, adeoque eandem ad essentielles circumstantias esse refe-
 rendam. Nec obstat, quod adversarii nostri dicant, ideo Deum
 unum tantum per hominum creasse, quod voluerit, ut ab uno
 sanguine omne genus humanum descenderet *a*). Quemadmo-
 dum enim hæc assertio nobiscum non pugnat, cum unius cir-
 cumstantiæ Deus potuerit plures habuisse rationes, & præterea
 hæc ratio etiam singulare aliquod circa ipsum conjugium inten-
 dat, quod nobis sufficit, ita nescio, an exinde firmum aliquid in-
 ferre possint polygami. Etsi enim statuant, hunc finem non
 fuisse obtentum, si Deus plures fœminas creasset, easque Adamo
 junxisset, vereor tamen, an hæc sententia demonstrari queat,
 cum non solum verior nobis videatur Physicorum opinio, sta-
 tuen-

uentium, ex semine masculino saltem prolem generari, sed & ipsa scriptura frequentius phrasi ista: *hominem generari ex sanguine maris* utatur, & in jurisprudentia etiam fratres, qui ab uno patre descendunt, consanguinei non sine ratione dicantur.

a) *Actor. 17. v. 26.*

§. 43. Jam quod instantias polygamorum a) concernit, quis non videt i. nuditatem primorum parentum circumstantiam esse, quæ non specialiter ad ipsum matrimonium pertinet, sed & haud dubie, si homo mansisset integer, etiam in cœlibibus habuisset locum, ut taceam, ipsum Deum nuditatem primorum parentum post lapsum obtegisse eamque sustulisse b). 2. Quod sub dio primum conjugium fuerit celebratum, iterum ad ipsum conjugium in specie nihil facit, cum tum temporis nulla fuerint ædificia, & præterea circumstantia loci fere semper inter accidentales referri debeat. 3. Ipsum vero Deum nolle conjugia hodierna hominum copulare, exinde constat, quod non ita nobiscum, ut cum Adamo, Deus conuersetur. Denique quod 4. de sacerdote, 5. de parentibus, 6. hospitibus & reliquis circumstantiis urgetur, nihil adversus nos facit, cum asseruerimus, saltem nullam circumstantiarum, quæ in institutione negotii alicujus a Deo facta assuerunt, homini esse omittendam, non vero: nullas alias esse addendas. Possunt enim accedere & aliæ decoris in vita humana observandi gratia, modo per eas primævæ non tollantur. Quod neminem in dubium vocaturum esse confido, qui modo consideraverit, quam variæ circumstantiæ in ecclesia orthodoxa in administratione sacramentorum observentur, quæ in primæva institutione non affuere &c.

a) *Vid. supra §. 41.*

b) *Genes. 4. v. 21.*

§. 44. Sed quid opus disputatione prolixiore ex regulis interpretationis doctrinalis desumpta. Ipse Christus, cujus explicatio utique pro authentica haberi debet, in disputatione cum Phariseis superius a) recensita clarissime ostendit, bigamiam utramque & muliebrem & virilem in institutione primævæ esse prohibitam. Quamvis enim de polygamia disputatio ista non fuerit instituta, licebit tamen ex ejus assertione firmissime thesin nostram per argumentum deducere. Nam si scœmina, quam vir tamen dimiserat, nubendo alii adulterium committit,

E

multo

multo magis adultera erit, quæ non dimissa a priore marito alium assumit. Quod si mœchatur, qui dimissa priore uxore, seu invita seu volente, aliam ducit, multo magis mœchabitur, qui retenta priore seu volente seu invita superinducit alteram b). Connexio tam firma est, ut ulteriorem probationem non admittat. Et quamvis mire sudent polygamix amasii, ut eam infringant, quam ob rem asserunt: adulterium in dicto loco Christi non committi per ductionem alterius, sed per ipsum repudium, commenti tamen hujus vanitatem jamdudum commoustrarunt alii c).

a) §. 40. b) c. 8. X de divort. B. Dn. Schertz, loco de conjug §. 14. p. 806. c) vid. Dn. Musæum Diss. Theol. contra Lyserum §. 18. ad 52. Diekmann, in Brev. Exam. & in Vindic. iterat. §. 28. 29. 30.

§. 45. Prohibet igitur jus divinum toti generi humano latum utramque polygamiam. Pergo ad jus humanum, paucissimis ostensurus, quid jus Romanum, quid Canones, quid jus imperii modernum, quid denique jus Saxonicum de moralitate bigamix disponant. Nam quid aliæ gentes de eadem statuerint, ad nos non pertinet. Fatemur & fatentur omnes, paucissimas & non nisi maxime barbaras gentes polygamiam muliebrem admisisse, quas recenset Illustris Pufendorffius a), & similia de populis regionis Malabar novissimus Indiarum Orientalium descriptior b) refert, cujus verba cum ea, quæ superius c) disputavimus, non parum illustrent, haud pigebit apponere. *Les femmes, inquit, des Genils Malabares ont le droit d'avoir autant de Maris qu'il leur plait - - sans que cela cause de desordre. Les hommes qui portent des armes, les quittent a la porte de la femme, afin, que s'il en venoit un autre, il connut que la place est prise. Les promesses, qu'ils se sont en s'espousant, ne dureno qui autant, qu'ils se plaitent, & lors que l'amour est finy, ils se separent sans murmurer. Cette liberte de prendre tant des maris & de les quitter, quand on veut, fait, que les enfans connoissent presque jamais leurs peres & c'est cette raison, qui fait de pendre leur qualite de celle de leurs meres. Les fils n'heritent point, ce sont de neveux, qui retucillent les successions, parce qu'on ne peut douter, qu'elles ne leurs soient dues, encore il faut, que ces neveux soient fils de sœur. Fatemur etiam, plures gentes sed extra ecclesiam accepisse polygamiam virilem, eamque adhuc usurpare d). Plures, inquit Huberus e) viro feminas sociari plerisque gentibus mos & fas fuit, & est hodieque toti Asia Africeque, ut prope solos barba-*

barbarorum Germanos Tacitus *f*) excipiat, qui singuli uxoribus contenti fuerint. Pauci cultiores, singulari conjugio sese adaptarunt, ut Romani Græci, atque hi quidem non perpetuo &c. Quanquam de Germanis dissentiat Menochius *g*), qui tamen cum Tacito optime conciliari poterit, si ejus sententiam limites de nobilioribus Germanorum, hos enim plures uxores habuisse, & in eo decus familiæ & dignitatem quæsiuisse, fatetur ipse Tacitus *b*), & ex eo observavit Alexander ab Alexandro *i*) a Menochio citatus. Eoque referendum est exemplum Ariovisti, quem polygamum fuisse Julius Cæsar *k*) tradit.

a) de J. N. & G. lib. 6. cap. 1. § 15.

b) Mons. Dellon dans la relation d'un voyage des Indes Orientales Tom. 1. p. 227. *c*) § 28. seqq. *d*) quas sollicitè conquiescere polygamia hujus defensores. Adde Menoch. de A. J. Q. c. 420. n. 73 seqq. *e*) digress. Justin. l. 2. c. 17. p. m. 242. *f*) c. 18. de moribus Germ. *g*) d. l. n. 83. *h*) d. c. 18. *i*) Gen. Dier. l. 1. c. 24. p. m. 192. *k*) lib. 1. de Bello Gall. in fine.

§. 46. Romani polygamiam virilem valde abhoruerunt. Primum Antonium contra leges patrias duas uxores habuisse Octaviam & Cleopatram memorat Plutarchus *a*). Et quamvis Theophilus Alethæus *b*) asserat, Julium Cæsarem tulisse legem, ut liberorum quærendorum causa, quot vellet quisque uxores ducere facultas foret, revera tamen legem istam non fuisse latam, sed Cæsarem saltem, ejus lationem habuisse in mente, lasciviam ejus describens *c*), refert Suetonius *d*). Jam enim antiquitus edicto Prætoris notati erant, qui bina sponsalia binasve nuptias eodem tempore constitutas habuerint *e*), quod repetierunt Imperatores ethnici Valerianus & Galienus *f*), & vulgo patere edicunt Diocletianus ac Maximianus *g*), neminem, qui sub ditione sit Romani nominis, binas uxores habere posse. Ex Christianis postea Constantinus etiam concubinas constante matrimonio vetuit *h*). Etsi vero deinde Valentinianus, referente Socrate *i*), legem de licentia bigamiæ virilis tulerit, & ipse quoque Severam & Justinam simul duxerit, (quanquam adversus hanc Socratis narrationem non contemnendis rationibus disputet Baronius) *k*) a nullo tamen historicorum memoratur, istam legem venisse in observantiam, quin potius a Theodosio Magno ipsis Judæis polygamia hæc est interdicta *l*), & utriusque bigamiæ prohibitio repetita vice ab Imperatore nostro Justi-

niano fuit inculcata *m*), quid quod & ab eodem ipsa concubinarum multiplicatio rebus illicitis annumerata *n*).

a) in vita Antonii. *b*) in polygamia triumphat, 1b. 13. *c*) vid. Suetonium in vita Cesaris cap. 49 seqq. *d*) cap. 52. ibid. *e*) l. 1. in fin. de his qui not infam. *f*) l. 18. C. ad I. Jul. de adult. *g*) l. 2. C. de incest. nupt. *b*) l. un. C. de concub. *i*) Histor Eccles. l. 4 c. 26 *k*) Histor Eccles. ad ann. 170. § 125. *l*) 7. C. de Jud. & celic. *m*) §. 6. & 7. Inst. de nupt. *n*) Nov. 18. cap. 5.

§. 47. Jure Canonico utramque polygamiam pro crimine haberi, ex pluribus textibus *a*) videre licet. Notabilis vero præprimis est constitutio Innocentii nobiscum amicissime conspirans, & bigamiæ prohibitionem ex institutione primæva tum ex disputatione Salvatoris cum Phariseis, deducens *b*). De jure imperii & Saxonico denique neminem dubitare sinunt lex Carolina *c*), & constitutiones Divi Augusti *d*).

a) vid. t. 1. X. de sponsa duorum Can. de Benedicto §. C. 32. qu. 1. & can. nemo blandiatur 4. ead. C. q. 4. *b*) cap. 8. X. de divort. *c*) artic. 121. *d*) Part 4. const. 20.

§. 48. Occupati hætenus paulo prolixius in expositione generis fuimus, demonstravimusque, ut arbitror, quale crimen sit bigamia. Cæterum cum ad crimen requiratur dolus, idem ut & in bigamia subsit, erit necesse; Unde si quis conjugæ adulterium comittente, aut malitiose deserente vinculum conjugale absque sententia judicis satis solutum esse arbitretur, & novum matrimonium ineat *b*), bigamus proprie non erit, quamvis pro diversitate culpæ extra ordinem puniri queat. Nec obstat constitutio Justiniani, qua disponitur, ut si fœmina, cujus maritus absens est, & pro mortuo habetur, solennitates a se præscriptas non observaverit, & ipsa & qui eam duxerit, pœna adulterii puniri debeant *c*). Quemadmodum enim alio processu, quam qui ibidem præscribitur, utimur hodie, ita & ille rigor pœnæ videtur exolevisse. Posses etiam dicere: Imperatorem saltem de illa fœmina ibi loqui, quæ præsumserit, hoc est, dolo malo & sciens legem ita latam esse adversus eandem peccaverit, cum alias fœminis non noceat ignorantia juris *d*), in criminalibus quoque, si modo sit ignorantia juris civilis *e*).

a) Conf. Carpz. Prax. Crim. q. 66. n. 65. sq. *b*) Carpz. d. q. 66. n. 60. sq. *c*) authent.

c) *authent. hodie C. de repud. Nov. 117. c. 11.* d) *l. 11. §. fin. C. de J. & F. ignor.* e) *l. 15. §. 4. & 5. ff. ad L. Corn. de Falsis.*

§ 49. Venio ad differentiam specificam hujus delicti, quæ in definitione superius a) tradita desumpta est partim a personis delictum hoc contrahentibus, partim a modo & forma ejusdem. Committunt hoc crimen, ut ex dictis hinc inde & ex divisione prænotata b), patet, personæ utriusque sexus, masculi, & foeminae, unde etiam in definitione vocem *quis*, quæ ex interpretatione juris sexum foemininum sub se comprehendit c), ut & vocabulum *conjugis*, quod ex Grammatica significatione de utroque sexu prædicatur, adhibuimus.

a) §. 6. b) §. 5. c) *l. 1. de V. S.*

§. 50. Forma hujus delicti tribus requisitis absolvitur, 1. ut is, qui bigamiam committit, jam habeat conjugem superstitem, 2. ut alteri conjugi se associet carnaliter, 3. ut alteri se adjungat tanquam conjugi, quæ omnia in definitione exhibita brevissimis includuntur.

§. 51. Primum requisitum quod attinet, per id excluditur 1) persona, quæ v. g. cum marito, qui uxorem jam habet aut vice versa, matrimonium contrahit, & cum eo concumbit. Hæc enim bigamiam non committit, etsi & ipsa pro diversitate casuum tanquam adultera puniatur a).

a) *Carpz. d. quest. 66. n. 69. & 74. Ord. Crim. art. 121. Const. Elect. 20. part. 4.*

§. 52. 2) Occasione primi requisiti quæritur, an etiam bigamiæ crimen committatur, si sponsus & sponsa alterius cum alia vel alio matrimonium ineant? Ubi quidem quod sponsam attinet, cum ea committere possit adulterium tam de jure divino a) quam de jure civili b), & Saxonico c), non dubitamus asserere, etiam hoc casu eandem crimen bigamiæ committere. At sponsum quod attinet, etsi de jure Mosaico ac civili Romano de eo dubitari possit, cum his juribus maritus cum soluta non committat adulterium, jure tamen Saxonico cum aliud observetur, & sponsus etiam cum alia concumbens hoc jure habeatur pro adultero d), ideo & sponsum in dato casu pro bigamo haberem, quod & ipsum a jure divino universali in conjugii primæva institutione publicato non abludivit e). Loquor autem de sponso & sponsa, qui contraxerunt sponsalia de præsentibus & pura, unde si

tantum fuerint sponsus & sponsa de futuro, aliud erit tenendum *f*).

a) Hof. 4. v. 13. Deut 22. v. 26. *b*) l. 13. §. 3. ad L. Jul. de adult. l. 7. C. eod. *c*) per ea qua docet Carpz Prax Crim. q. 56. *d*) Carpz. d. q. 56. *e*) conf. Dn. Præs. in not. ad Strauch. Exerc. ult. th 5. p. 445. *f*) Carpz. d. l. n. 25.

§. 53. 3) Quodsi autem per divortium iustum societas conjugalis rupta sit, & conjuges separati iterum matrimonium ineant, bigamiæ crimen non committitur *a*). Et si enim ille, qui fuit conjux, sit superstes, sufficit tamen, quod non amplius sit conjux. Aliter pronunciandum, si conjuges saltem quoad thorum & mensam sint separati; cum enim hoc casu remaneat conjugii vinculum *b*), utique bigamiam incurreret, qui aliam conjugem priori superinduxerit.

a) Carpz. Jurispr. Eccles. lib. 2. def. 190. seq. *b*) Idem d. l. def. 210.

§. 54. Qui igitur 4) conjugem habet impotentem aut arctam, etsi alii se jungat, non tamen est bigamus, quia impotentia impedimento est, ut nullum subesse censeatur matrimonium *a*). Idem dicendum est, si ex alia ratione prius matrimonium non subsistat *b*), unde ulterius infert Gilhausen *c*) ex Gomezio Leonio, non esse bigamum, qui tam primum quam secundum matrimonium cum impotentia contraxit.

a) cap. quod sedem &c. ex literis item cap. fraternitatis X. de frigid. & malef. *b*) cap. veniens 13. c. cum in Apostolica 18. & cap. ult. X. de Sponsal. *c*) Arbor. crimin. cap. 2. tit. 19 n. 2.

§. 55. Per 2. requisitum *a*) innuitur: bigamiam non esse, si quis cum alia saltem sponsalia celebraverit, vel etiam si benedictio sacerdotalis acceperit, modo non eandem carnaliter cognoverit, quod probatur tum per textus Constitutionis Carolinæ *b*) & Electoralis *c*), tum per consensum doctorum *d*), tum per rationem. Est enim bigamia species adulterii *e*). Jam vero adulterium in foro humano non nisi per consuetudinem carnalem cum alia persona habitam committitur *f*). Nec obstat, quod supra *g*) diximus, edicto prætoris a Romanis notatos fuisse, qui bina sponsalia binasve nuptias contraxerint. Nam sicuti ab idenditate delicti ad pœnæ idenditatem argumentatio non procedit *b*), ita multo minus a pœnæ idenditate hic poteris inferre crimen binorum sponsaliorum spectare ad delictum bigamiæ.

miæ. Sed, inquires, si bigamus est, qui sponsæ superinducit aliam, eique carnaliter se adjungit *i*), erit etiam bigamus, qui uxori, cum qua matrimonium concumbendo consummavit, superinducit sponsam. Verum & hic negabo consequentiam, cum & supra simul ostenderimus, adulterium etiam committi a sponso & sponsa, quod tamen in modo dicto per solam desponsationem non patrat. Quod si quis desponsatam carnaliter cognoscere nifus fuerit, & vero conatus hic effectum non habuerit, nec hunc pro bigamo habendum esse arbitror *k*).

a) vid supra § 50. *b*) d. art. 121 verb und vollbringet. *c*) d. p. 4. const. 20. §. da aber das Beyschlafen. *d*) vid. Carpz. Prax. Crim. d. q. 66 n. 52 seq. & in Jurispr. Eccles. lib. 3. def. 68. n. 4. seqq. *e*) sic expresse vocatur d. art. 121. Constit. Crim. conf. omnino supra §. 44. *f*) Carpz. d. q. 66. n. 55. *g*) §. 46. *h*) vid. omnino Carpz. q. 56. n. 31. *i*) quod supra concessimus §. 51. *k*) arg. cap. ult. X. de sponsal.

§. 56. Denique per requisitum 3. differt bigamia ab adulterio vulgari. Hoc enim committitur, si quis conjuge superstite cum alia carnaliter se misceat, non tamen tanquam cum conjuge. Quod ut eo melius intelligatur, notandum; adulterium in foro politico sumi potissimum dupliciter, tum late pro omni violatione fidei conjugalis factæ per concubitum extra matrimonium, & ita bigamiam sub se comprehendit, tum stricte, quatenus bigamiæ opponitur. Utrumque significatum videtur in mente habuisse Carolus V. Imperator *a*) in verbis: welche Uebelthat denn auch ein Ehebruch und grösser denn dasselbige Easter ist: h. e. bigamia est species adulterii late accepti, est tamen majus crimen adulterio vulgari & stricte accepto. Sic etiam verba finalia: daß die nicht weniger denn die Ehebrüchtigen gestraft werden sollen, innuunt significatum adulterii strictiorem; bigamos nimirum æque ac eos, qui adulterium vulgare committunt, esse puniendos.

a) d. art. 121.

§. 57. Atque hoc ideo notandum, ne quis putet, bigamiam ab adulterio toto genere differre. Sane ex disputatione Salvatoris superius *a*) recensita sententia nostra corroboratur. Unde non obstant verba modo ex constitutione criminali allata: und grösser denn dasselbige Easter ist. Poterit enim ad eadem responderi dupliciter. Initio quidem: Hæc verba æqualitatem

tem saltem innuere, non pro aulentibus esse habenda, scilicet: Bigamiam esse æque magnum crimen, ja so ein groß Vaster ac adulterium. Quam responsionem forte iuvare posses ex modo etiam recensitis verbis: nicht weniger denn die Ehebräuchigen, quæ non volunt majorem pœnam bigamis esse inferendam, sed æqualem, quod incongruum foret, si Imperator voluisset bigamiam revera majus crimen esse adulterio, cum pœnæ delictis accommodatæ esse debeant, & majus crimen majorem pœnam mereatur.

a) §. 39. junct. §. 47.

§. 58. Sed præterquam quod adversus hanc responsionem non pauca possint opponi, manet adhuc dubium, quod etiam si eandem admittamus, & bigamiam æque ac adulterium crimen esse explicemus, nihilominus tamen bigamia & adulterium in istis verbis tanquam diversa inter se comparentur. Quapropter præ priori placet altera responsio, revera ab Imperatore bigamiam majus crimen judicari adulterio, non tamen negari, eam esse adulterium ob distinctionem adulterii modo a) adductam. Quam responsionem juvant verba proxime antecedentia, in quibus aperte dicit Imperator, bigamiam esse adulterium, ac sequentem thesin, qua asserit eam esse majus crimen adulterio, iisdem in uno contextu jungit per particulam &, quæ regulariter conjunctiva est & copulativa b). Necessè igitur est ut Imperatoris verba ita exponantur, ne contradictionem involvant. Involverent autem contradictionem, si verba: und größer &c. ita explicentur, quod bigamia non sit adulterium. Igitur ita dicendum erit, divisionem adulterii in adulterium vulgare & bigamicum (qua voce hic distinctionis causa cum præfamine veniæ vti liceat) esse divisionem analogi; vocem vero adulterii absolute positam non denotare analogatum nobilissimum, quod quidem fieri debuisset, si Imperator regulis Peripateticorum sese voluisset accommodare, sed ignobiliorem analogati speciem. Imitatus itaque Carolus V. videtur magis Jctos, quibus non raro termino generis ignobilior species denotatur, quod exemplo adoptionis patet, quæ illi speciei, quæ arrogatione utique ignobilior est, applicatur c), item juris in re, quod absolute positum dominium servitutis notat d), longe ignobilius dominio rei corporalis &c.

a) §. 56.

b) Strauch. Lex Partic. juris voce ET n. 2.

c) §. 7.

c) § 1 & 2 *infr. de adopt.* d) l 13 § 1. *de damn. infecto l. 19. pr. eod. l. 30. d. nox. act. l. 71. § ult. delegat. 1.*

§. 59. Quamvis igitur videri posset, bigamiam esse delictum levius adulterio vulgari, cum in ea adsit affectio maritalis, quæ in adulterio vulgari cessat; Negat tamen id ipsum in sæpius adductis verbis Imperator. Et recte. Nam ipsa hæc affectio maritalis cum simul inferat adulterii delictum ad dies vitæ continuandi, eo ipso quoque adulterii crimen magis aggravat. Utrum autem hanc rationem Imperator Carolus in mente habuerit, nec ne, non definiam. Certe non improbabilis videtur conjectura, quam per literas suppeditavit nobis JCtus quidam Magnificus, latere hic hypothesein religionis Pontificiæ, ac ideo forte bigamiam dici majus crimen adulterio vulgari, quod Pontificii matrimonium pro sacramento habeant. Quo possis etiam referre, quod Farinacius ^{a)} tradit, eum, qui duas uxores ducit, esse suspectum de hæresi, & propterea inquisitorem fidei contra eum procedere & inquirere posse, quid sentiat de sacramento matrimonii.

^{a)} *Quæst. Crim. 140. n. 24.*

§. 60. Porro cum bigamia, ut dictum, requirat affectionem conjugalem, inde quæri posset, an & pro bigamis sint habendi, qui uxores habentes cum alia sponsalia contraxerunt, iisque se miscuerunt, si nondum hierologia alterum illud conjugium confirmaverit. Affirmamus autem, quæstionem propter expressam constitutionis Electoralis ^{a)} verba: *ob gleich kein Kirchgang gehalten, noch die Zusammengebung durch den Priester geschehen wäre.* Sed quid si maritus aliam, cum qua jam sponsalia clandestina contraxit, imprægnat? Utrum & hic pro bigamo habendus erit? Ita quidem videbatur dicendum esse, cum sponsalia clandestina, quibus copula accessit, haberi soleant pro publicis, & imo publicis posterioribus præferantur, si concubitu fuerint firmata ^{b)}: sed quoniam tamen hoc saltem procedit, si sponsalia publica posteriora sint, hic vero nos præsupponamus virum, qui jam per matrimonium aut sponsalia publica alii junctus est; inde non dubitarem asserere, ejusmodi concubitum non esse bigamiam, sed ad vulgare adulterium referri debere, cum sic sponsalia clandestina posteriora etiam copula carnali firmata nequam matrimonii nomine digna videantur, nequidem ex in-

tentione contrahentium, nec dici possit, quod hic suffuerit affectio maritalis.

a) *d. p. 4. const. 20.*   b) *Carpz. Jurispr. Confist. l. 2. def. 69.*

§. 61. Sed an & is bigamiæ crimen incurrit, qui secundum matrimonium contraxit, quod est ipso jure invalidum? Ita quidem arbitratur Gilhausen a). Nos tamen esse distinguendum arbitramur. Si enim posterius illud cum impotente vel arcta fuit contractum, quorsum Gilhausen respexisse videtur, sententiæ ejus adstipulamur, sed magis propter deficientiam requisiti secundi, & quod hic nulla conjunctio carnalis fuerit subsecuta. Quodsi vero ex alia ratione, & v. gr. propter nimiam cognationis propinquitatem, propter errorem aut similes causas conjugium posterius sit nullum, puto nihilominus bigamiam committi. Nam etsi revera non sit conjugium verum, est tamen ex intentione contrahentium saltem affectio maritalis, quæ hic sufficit. Facit egregie pro hac sententiâ Ulpianus b). Accedit, quod si hoc casu bigamiam nollemus agnoscere ob matrimonii posterioris nullitatem, nullum plane possemus offerre bigamiæ exemplum, cum semper illius, qui jam habet conjugem, matrimonium alterum sit ipso jure nullum. Quod vero eum attinet, qui in persona erravit, & cum Meviam per bigamiam jungere sibi vellet, junxit Cajam, quamvis non habeat affectionem maritalem respectu Cajæ, sufficit tamen, quod in genere habeat affectionem maritalem respectu secundæ conjugis, & ita versetur in actu illicito c).

a) *Gilhausen Arb. crim. cap. 2. tit. 19, n. 2. conf. supra §. 53.*   b) *l. 12. §. 14. de his qui not. infam.*   c) *arg. l. 18. §. 3. & 5 ff. de injur.*

§. 62. Restat, ut de pœna bigamiæ dicamus. Et jus quidem divinum quod attinet, constat polygamiam muliebri pœnam capitalem dictari a). Sed quod virilem concernit, etiam si supra dixerimus, eam jure primævæ institutionis fuisse prohibitam, constat tamen in populo Judaico eandem pœna aliqua haud fuisse notatam. Cæterum an ea per modum dispensationis, an per modum meræ impunitatis a Deo fuerit permessa, Doctores variant, quam quæstionem quidem, (cujus momenta non ita pridem doctissime exposuit doctissimus Theologus Belga Saldenus b) hoc loco definire supersedeo; non tamen dissimulare

lare

lare possum sententiam, quæ dispensationi favet, magis mihi placere, præprimis quod polygamiam Patrum concernit, ob rationes a Saldeno relatas.

Cap. 20. v. 10.

b) Otiorum Theol. lib. 2. Exerc. 7.

a) Levit. c. 18. v. 20. 29.

§. 63. Jure Romano Prætor infamia notabat eum, qui suo nomine, non jussu ejus, in cujus potestate esset, cujusque nomine, quem quamve in potestate haberet, bina sponsalia binasve nuptias in eodem tempore constitutus habuerit *a)*, etiam si cum ea quis nuptias vel sponsalia constituerit, quam uxorem vel ducere non possit, vel fas non sit, observante Ulpiano *b)*. Uterius polygamia muliebris apud Romanos ut adulterium *c)* fuit punitum, polygamie vero virili pœna stupri illata *d)*, quoniam ex hypothese juris Romani adulterium tantum cum uxore aliena, non cum marito alieno committebatur *e)*.

a) l. 1. in fin. de his qui not. infam.

b) l. 13. §. 4. ff. eod.

c) argu-

mento auth. hodie C. de repud. Nov. 117. c. 11. d) l. 18. C. ad L. Jul.

de adult. e) l. 6 §. 1 ff. ad L. Jul. de adult. l. 101. de V. S.

§. 64. Puniebat autem lex Julia initio & stuprum & adulterium non capitali, sed mitiori & plerumque relegationis pœna, quod latius post elegantissimos Jctos, Tiraquellum, Petrum Fabrum, Alciatum, Cujacium, Pancirollum, Brissonium, Menochium, Fabrotium, Gaudentium *a)*, Wissenbachium *b)* Tabor adversus Theodoricum *c)* disputans *d)* ostendit. Et poterit quidem Theodorici legibus ac rationibus plerisque ex adductis Taboris & aliorum Jctorum locis satisfieri, pauca ergo saltem circa argumentum ejusdem quartum nobis hic movere liceat.

a) citatos Struv. Ex. 49. th. 32.

b) ad Pand. tit. ad L. Jul. de adult. th. 19.

c) in colleg. crim. disp. 6. th. 3. lit. L. d) de tortura c. 5. §. 13 sq. p. 44 sq.

§. 65. Desumit id ex *l. 27. pr. ad L. Jul. de adult. junct. l. 13. §. fin. de accusat.* Sed paululum obscure, quapropter mentem ejus enarrabimus distinctius. Casum quendam proponit Ulpianus *a)* de servo adulterii accusato. At Venulejus de accusatione servorum ita scribit *b)*. Omnibus autem legibus servi rei fiunt, excepta lege Julia de vi privata, quia ea lege damnati partis tertie bonorum publicatione puniuntur, quæ pœna in servum non cadit. Itemque dicendum est in cæteris legibus, quibus pecuniaria pœna irrogatur, vel etiam capitis, quæ servorum pœnis non convenit, sicuti relegatio.

tio. Concludit igitur ex his duobus Jureconsultorum locis Theodoricus, poenam adulterii ex lege Julia non fuisse relegationem, quoniam servi, ex concessis ab Ulpiano, adulterii ex lege Julia rei fieri potuerint, quibus tamen poena relegationis secundum tradita Venuleji applicari haud potuerint. Sed ut de Venulejo incipiam, quemadmodum de mente ejus in præfato loco non omnia plane sunt, ita maxime de sensu verborum *sicuti relegatio* Glossa variantes interpretationes producit, quarum illa non est improbabilis, sensum esse: *sicuti relegatio*, supple convenit, quam expositionem non saltem juvat, quod ex doctrina Pauli c) & Callistrati d) relegatio non comprehendatur sub poenis capitalibus, sed & quod Ulpianus e) doceat & rescriptum Imperatoris Constantii f), non amplius dubitare permittat, servos relegatione fuisse punitos. Unde frustra ex Mureto rationem adducit Theodoricus, cur servi relegatione non fuerint puniti, *ne scilicet relegatio ipsis in beneficium cederet, quod libertate donarentur*, quasi vero servus non etiam in loco, in quem relegatus fuisset, potuerit in servitute retineri. Deinde quod Ulpiani locum spectat, non quidem urgebo: glossam asserere, eum ibidem g) non de servo adulterii accusato loqui, sed de accusato tertio quodam, in cujus caput servus torqueri debebat. Nam sufficit, quod Ulpianus non dicat, servum *ex lege Julia* de adulterio fuisse accusatum. Potuit igitur de adulterio accusari, non ut puniatur ex lege Julia relegatione, sed ut extra ordinem gravius, quam conjecturam iterum Venulejus suppeditas h).

a) d. l. 27. pr. b) d. l. 12. §. fin. c) l. 2. de publ. Jud. d) l. 28 §. 1. de poen. e) l. 2. qui & a quibus manumiss. f) l. 2 C. de sepulcro violato. g) scil. in pr. d. l. 27. ad L. Jul. d. adult. h) d. l. 12. §. ult. in fin. de accus. conf. Ant. Matth. de crimin. ad lib. 48. tit. 13 cap. 3. n. 1.

§. 66. Ex lege Julia itaque nec stupri nec adulterii poena capitalis erat, quo vero tempore talis esse ceperit, & an jam tempore Diocletiani, Doctores dubitant. Nobis haud improbabilis videtur sententia Wissenbachii a) & Jacobi Gothofredi b), id negantium & ostendentium, legem Diocletiani c), quæ hanc in rem offertur, a Triboniano fuisse interpolatam. Constantini vero Magni tempore capite plexos fuisse adulteros, non videtur negari posse, tum quod Justinianus d) laudet Constantini de poena fan-

na sanguinis adulterii constitutionem, tum quod in Codice repetitæ præle-
ctionis diserte legatur Constantini constitutio e) his verbis adulterium coer-
cens: *Sacrilegos autem nuptiarum gladio puniri oportet.* Sed quemadmo-
dum hæc verba in codice Theodosiano f), unde constitutionem istam de-
sumsisse Tribonianum probabile est, non leguntur, ita jamdudum observa-
runt Cujacius g), Petrus Faber h) & Jacobus Gothofredus i), verba ista Tri-
bonianum ex Constitutione Constantii & Constantis k) in legem Constanti-
ni patris transtulisse, ac dictam Constantini constitutionem a Triboniano
emblemate l) non uno m) fuisse deformatam. Quod igitur Justiniani No-
vellam concernit, quamvis Cujacius n) cum aliis putet, Imperatorem per er-
rorem patri tribuere, quod filius Constantino & Constanti dandum erat;
nescio tamen, annon commodius sit, si dicamus, Tribonianum ejusdem
Novellæ fuisse autorem, ac studio constitutionem istam ob emblemata mo-
do memoratum, (quò videlicet constaret sibi) Constantino vindicasse.

a) ad Pand. tit. ad L. Jul. de adult. lb 19. & in Emblem. Tribon. ad l 18 C. de
transact. p. m. 297. b) ad l 4 Cod. Theod. quorum appell. non recip. f.
m. 297. c) d l 18. C. de transact. d) Nov 134. c. 10. e) l 30. §. 1. C.
de adult. f) vid l 2 C. Theod. ad L. Jul. de adult. g) ad d. Nov 134.
h) lib. 3. Semestr. c. 21 p m 331. i) ad d. l. 2. C. Theod. ad L. Jul. de ad-
ult. & ad d. l 4 quorum appell. non recip. k) d l. 4. C. Theod. quor.
app. l) quod tamen miror a Wissenbachio emblematum horum colle-
ctore non fuisse notatum. m) nam ulterius in eadem lege verba si vo-
luerint, a Triboniano esse adjecta notat idem Gothofred. ad d. l. C. Theod.
ad L. Jul. de adult. n) ad d. Nov. 134.

§. 67. Sunt vero notabilia Constantii & Constantis verba, qui-
bus pari similitudine ratione sacrilegos nuptiarum tanquam manifestos parricidas
insuere culeo vivos, vel exurere jubent a). Parricide vocantur adulteri ab
imperatoribus, quod spes & securitas omnis parentelæ & cognationis hoc
crimine enecetur, matrimoniumque, per quod omnis cognatio, paternitas &
parentelæ existit, per idem violetur b), per sacrilegos vero nuptiarum Petrus
Faber c) illos intelligit, qui plures simul uxores aut unam alteri jam despon-
satam, temerata sacramenti, hoc est vel jurisjurandi, vel ipsius connubii (ex
hypothesi videlicet Pontificia jam supra d) notata) religione uxorem ducunt,
quippe quoniam istud sine sacrilegio non fieri, tam ex Trullianæ Synodi ca-
nonibus e), quam ex Francica Caroli M. f) lege appareat, cujus hæc verba
sunt: *De conjugali autem velatione requisisti, si desponsatam alii puellam alter
in matrimonium possit accipere. Hoc ne fiat, modis omnibus inhibemus, quia*

illa benedictio, quam nuptura imponit sacerdos apud fideles cujusdam sacrilegii instar est, si ulla transgressione violetur. Sed rectius ex generalitate verborum, per sacrilegos nuptiarum quosvis adulteros denotari, observat Gothofredus g), cum & illo ævo & in aliis istius Codicis constitutionibus, omnes illa sacrilegorum voce indicari soleant, qui rem quamcunque sacram violant, veluti leges iussaque principum &c. quod ex ejusdem Glossario, Codici Theodosiano subjecto b), prolixius videre est.

a) d l 2. b) Jac. Gothofr. ad d. l. 2. c) d. l. d) § 59. e) can 99. sexta Synodi ubi Balsamon. f) lib. 1. c. ult. secundum ecclesiasticos Conciliorum canones. g) ad d l. 4. Cod. Theod. b) voce: sacrilegium.

§ 68. Cæterum non solum adulteri, sed & scemina adulterium committentes temporibus Theodosii, Valentiniani & aliorum Imperatorum ante Justinianum capitali pœna sunt affectæ. Ita enim refert Ammianus Marcellinus a): *Tunc Cethegus Senator, adulterii reus delatus, cervice periit abscissa.* Et aliquanto post b): *Nec minus femina quoque calamitatum participes fuisse similitum, nam ex hoc quoque sexu peremta sunt originis alia complures, adulteriorum flagitiis obnoxia vel stuprorum, inter quas notiores fuisse Claritas & Flaviana.* Justinianus vero adulteriis hanc capitalem pœnam circa mares quidem immutavit, at circa sceminas leniorem gladio pœnam imposuit c).

a) Lib. 28. p. m. 385. b) p. m. 387. c) Nov. 134 cap. 10.

§ 69. Stupri vero pœna, uti ex lege Julia relegatio e) fuit, ita eadem successu temporum in capitalem mutata non legitur. Et quamvis Paulus b) scripserit, non solum eum, qui puero, sed & qui mulieri puellave stuprum intulerit, perfecto flagitio capite puniendum esse, recte tamen jam notavit Alciatus c), pœnam capitalem saltem fuisse irrogatam, si extra ordinem reus fuerit accusatus, puta si tales affuerint circumstantiæ, quæ insignem improbitatem arguerent, quarum exempla quædam refert Antonius Matthæi d). Idem dicendum erit de exemplo, quod modo ex Ammiano recensuimus, cui simile, quod apud eundem statim e) sequitur: *Abienus exaggerato crimine stupri, quod intulisse dicebatur Anepsie, morte mulcatus est.* Quanquam multa etiam in exemplis Ammiani facta magis quam jure perpetrata fuisse dicere possis. Nam ipse memorat f), a Prætextato & aliis Valentinianum fuisse rogatum, *ne delictis supplicia sint grandiora,* & in processu Anepsie alia quædam contra legum veterum clementiam fuisse usurpata observat g).

a) § 4. Inst. de publ. judic. l. 6 ff. ad L. Jul. de adult. b) l. 1. §. ult. c) l. 5. Paral. cap. 10. d) de crimin. tit. 48. tit. 3. c. 5. n. 8. p. m. 412 e) d. lib. 28. p. m. 390. f) p. m. 386. g) p. m. 391.

§. 70.

§. 70. An igitur inter circumstantias, quæ stupri poenam capitale[m] faciebant extra ordinem, etiam bigamia virilis numeranda est. Ita putat quidem Theophilus *a*), idemque inculcat Ludovicus Romanus *b*), sed uterque fundamento destitutus. Nam in constitutione Valeriani *c*), ad quam Romanus provocat, nihil ea de re extat, & ex angelo Aretino notat Nicolaus Pignolatus *d*) vehementer errare punientes capitaliter. Similem respon- sionem meretur distinctio Grammatici inter bigamiam & trigamiam facta, dum ad hanc ex mente juris Romani poenam gladii applicat, quod jam ob- servavit Menochius *e*). Ex vero igitur scriptum reliquit Imperator Caro- lus V. *f*) leges Justinianeas capitali poena in bigamiæ crimen non animad- vertere, cum & maritus hoc crimen committens poena saltem stupri ordi- naria fuerit punitus, foemina vero binas nuptias celebrans a Justiniano poena capitali adulterii iterum fuerit exempta.

a) ad § affinitatis, & seq. Inst. de nuptiis. *b*) Singul. 537. *c*) d. l. 18. C. ad L. Jul. de adult. *d*) addit. ad Roman. d. l. *e*) de A. I. Q. cas. 420. n. 98. & 101. *f*) d. art. 121. const. crim. verb. und wieviel die Käyserl. Rechte auf solche Ubelthat keine Straffe am Leben setzen.

§. 71. Jure Canonico bigamos infamia sequitur *a*), ac præterea non est dubitandum, quin & in iis poena adulterii, quæ in Clericis est depositio, in laicis autem excommunicatio *b*), locum habeat. Ad ostendendam vero ignominiam mulieri bigamæ inciduntur capilli, & vestis pars anterior & posterior abscinditur. Quamvis alii statuunt, virum abscissis pannis ante & retro, mulierem vero incisus crinibus puniri *c*).

a) c. 4. X. de bigam. non ordin. *b*) cap. Clerici X. de excessibus pralat. & cap. 6. X. de adulter. *c*) Farinacius qu. 140. n. 19.

§. 72. Ex constitutione Carolina *a*), ut de jure Saxonico *b*) poena gladii in bigamos quidem est ordinata (quanquam antiquitus Dni Scabini Lipsien- ses in responsis, quæ a Gilhausen *c*) adducuntur, poenam fustigationis dicta- verint.) Sed eandem tamen non obtinere tum in eo casu, si sponsus aliam superinduxerit, tum si pars innocens, quæ a thoro & mensa conjugis separata est, bigamiam contrahat, propter tradita a Carpzovio *d*) arbitramur. Illo etiam casu poenam gladii cessare, cum concubitus non sit secutus, ex Con- stitutione Electorali *e*) liquet. Sed & jam supra *f*) monitum fuerit, neque hoc casu proprie bigamiam committi.

a) d. art. 121. *b*) Part. 4. const. 20. *c*) Arb. crimin. cap. 2. tit. 19. *d*) qu. crimin. 56. n. 36. seqq. & qu. 61. n. 53. seqq. *e*) d. const. 20. *f*) §. 54.

§. 73. Quomodo apud alias gentes bigamia punita fuerit, prolixius re- cense-

cenſere tædioſum foret in Hetruria vir plures uxores habens, ſedens ſuper aſino mitratus per civitatem ſuſtigatur cum duabus ſeu pluribus connochiis in ſuſo ſila ducuntur, mulier autem quæ plures viros accepit, totidem bireta ſuper capite deſert & pariter ſuper aſino publice ſuſtigatur a). Galli furcam adhibent, referente Mornacio b). Hiſpani Iigma c), Friſiis placet ſuſtigatio cum relegatione d).

a) *Farinac. d. q. 140. n. 11.* b) *ad l. 1 ff. de his qui not. infam.* c) *reſte Covarr. P. 2. de matrim. c. 7. §. 3. n. 10.* d) *Sand. deciſ. lib. 5. tit. 9. de fin. fin.*

§. 74. Cæterum cum ab initio deductum fuerit, bigamiam jure divino poſitivo univerſali vetari, ſequitur: principem, qui his quoque legibus ſub eſt, in ea diſpensare nequaquam poſſe, quod & a Pontificiorum nonnullis conceditur, aſſerentibus, ne Papæ quidem diſpenſationem hic valere a). Sed annon ſaltem quoad pœnam diſpenſatio locum habebit? Aſſirmandum hoc erit ex communi Jctorum hypotheſi, ſtatuentium, Principem in adulterio ſimplici pœnam remittere poſſe, quæ ſententia latius deducta eſt in reſponſo quodam inclyæ Facultatis in Alma Viadrina b). Nobis momenta controverſiæ in eo videntur conſiſtere: Initio præſupponendum: Principem regulariter in delictis, quorum pœnam Deus per modum legis univerſalis determinavit, diſpensare non poſſe c). Deinde inquirendum, an pœna, adulterio in legibus Moſaicis dictata, ſit juris univerſalis, an forenſis ſaltem d). Quod ſi ex jure univerſali veniat, tum porro oſtendendum, eandem recte extendi ad polygamiam muliebrem. Porro videndam eſſet, an adulterii reſtrictio, quatenus nempe jure Moſaico ſaltem cum uxore, non cum marito alieno committitur, etiam cæteris gentibus proſit, an ſaltem ad Judæos ſpectet. Denique ſi ex intentione Dei maritus cum ſoluta adulterium committens apud reliquas gentes capite debet plecti, ſponte videtur exinde fluere, eandem pœnam etiam ad polygamiam virilem extendi. Sed nihil deſinitio. Illud expeditum eſt, bigamiæ pœnam a judiciis non debere mitigari, etiam ſi conjux per eandem læſa conjugi ignoſcere, & pro eodem intercedere velit e).

a) *Farinac. d. qu. 140. n. 33.* b) *quod reſert Magnif. Dn. Stryke annot. ad Brunnem. jus eccleſ. l. 2. c. 16. §. 1. p. m. 571. ſq.* c) *vid. diſt. reſponſ. p. 572.* d) *prius aſſerit idem reſponſum p. 573. conſ. que habet Dn. Præſes ad Strauch Exerc. ult. lb. 30. p. 458. ſq.* e) *Carpz. qu. crim. 66. n. 39. ſq.*

§. 75. Nihil jam reſtat, quam ut diſquiramus: Quo tempore crimen bigamiæ præſcribatur? Sed de hoc propediem, Deo dante, cui interim pro hæctenus conceſſis viribus ſit Laus & Gloria.

F I N I S.

DISPU.